

FSP

Fórum sociální politiky

FSP

Fórum sociální politiky

Redakční rada:

Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (předseda - MU)

Doc. Adina Barbulescu, PhD (West University of Timisoara)

Prof. Dr. habil. Lutz Bellmann (Institute for Employment Research Nuremberg)

Ing. Vlastimil Beran, Ph.D. (RILSA)

Ivana Dobrotić, PhD (University of Zagreb)

Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)

Doc. JUDr. Iva Fischerová, CSc. (MUP, o. p. s.)

Mgr. Daniel Gerbery, Ph.D. (Inštitút pre výskum práce a rodiny)

Prof. Jason Heyes (Sheffield University)

Prof. Dr. Valentina Hlebec (University of Ljubljana)

Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠE)

Mgr. Aleš Kroupa (RILSA)

PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (RILSA)

Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. (VŠE)

Wim Van Lancker, PhD (KU Leuven)

Mgr. Jana Palonciová, Ph.D. (RILSA)

Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (Slezská univerzita v Opavě)

Oksana Mikhaylovna Shubat, PhD (Ural Federal University)

Prof.drhab. Marek Szczepański (PoznanUniversityofTechnology)

Dorottya Szikra, PhD habil. (Center for Social Sciences, Budapest; Central European University, Vienna)

Prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc. (VŠFS)

Konstantinos N. Zafeiris, PhD (Democritus University of Thrace)

Vydává:

Výzkumný institut práce a sociálních věcí, v. v. i. (RILSA)
Jeruzalémská 1283/9
110 00 Praha 1 – Nové Město
IČO 00025950

Facebook: <https://www.facebook.com/vyzkumnyinstitutprace>
LinkedIn: <https://cz.linkedin.com/company/vyzkumnyinstitutprace>
Twitter: https://twitter.com/RILSA_research

Šéfredaktor:

PhDr. Petr Šafařík
petr.safarik@rilsa.cz

T: +420 211 152 722
M: +420 777 529 070

19. ročník
Vychází 4krát ročně
Číslo 1/2025 vychází 17. 3. 2025

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1803-7488 – elektronická verze

Grafické zpracování:

Vydavatelství KUFR, s. r. o., Naskové 3,
150 00 Praha 5, www.tiskarnakufr.cz

CC licence:

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uvedte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence.
(<https://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

Časopis je indexován v databázi ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences) a je zařazen Radou pro výzkum, vývoj a inovace do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR. Fórum sociální politiky je zařazeno i do elektronické databáze CEEOL (Central and Eastern European Online Library) – platformy globálně zpřístupňující společenskovední a humanitněvědní publikace ze střední, východní a jihovýchodní Evropy.

Informace pro autory

Obsahové zaměření časopisu: sociální problematika v nejširším vymezení. Časopis se skládá ze dvou částí. V první, tvořené rubrikou Recenzované články, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet články do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky. Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy. Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na adresu: petr.safarik@rilsa.cz.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění úvod, současný stav poznání, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 30 tisíc znaků včetně mezer v editoru MS Word musí vedle vlastního textu obsahovat 10–15řádkový abstrakt a klíčová slova, obojí v češtině a v angličtině. U grafů a obrázků prosíme o připojení jejich zdrojových souborů (formát Excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Redakce provádí jazykovou úpravu textu. Více viz: <https://www.rilsa.cz/casopis-fsp/>

Obsah časopisu

CZ

Editorial	6
Recenzované články	
Comparison of social pension insurance in Austria and Czechia Dennis Tale	8
Searching for the Stability of Healthcare Systems under Ageing Population Conditions in Germany, Austria and Czechia Patrick Mini	34
Poznatky z výzkumu	
Jak změřit přístupnost bydlení? Tvorba a pilotní použití Metodiky mapování a kategorizace přístupnosti bytu Kateřina Novotná – Jan Tomandl	57
Informační servis	
Zpráva z konference RELIK 2024 Tereza Frömmelová	77
Recenze	
Vhled do dějin rasismu. A české antropologie Martin Rychlík	79
Osobní dluhy v české společnosti Jan Mertl	84
Summaries of non-reviewed articles	88

Contents

EN

Editorial	6
Reviewed articles	
Comparison of social pension insurance in Austria and Czechia Dennis Tale	8
Searching for the Stability of Healthcare Systems under Ageing Population Conditions in Germany, Austria and Czechia Patrick Mini	34
Findings from research	
How to measure the accessibility of housing? The creation and pilot application of a methodology for mapping and categorising the accessibility of apartments Kateřina Novotná – Jan Tomandl	57
Information service	
Report on the RELIK 2024 conference Tereza Frömmelová	77
Book reviews	
Insight into the history of racism. And Czech anthropology Martin Rychlík	79
Personal debt in Czech society Jan Mertl	84
Summaries of non-reviewed articles	88

Editorial

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

první letošní číslo Fóra sociální politiky (FSP), které právě čtete, zahajuje již 19. ročník našeho odborného časopisu. Těší nás, že oběma jeho recenzovanými články naplňujeme požadavky často vznášené vůči odborným časopisům ohledně jejich internacionalizace. Jednak jsou oba tyto příspěvky od zahraničních autorů a napsány v angličtině (ovšem i s českými abstrakty), jednak nabízejí mezinárodní komparaci k závažným tématům.

První recenzovaná stať porovnává základní parametry rakouského a českého penzijního systému, přičemž se zaměřuje hlavně na systémovou logiku a techniku základních výpočtů. Rakouský systém autor hodnotí výše: podle něho je vystavěn na transparentních výpočtech a řídí se principy sociálního pojištění, zatímco český model se opírá o průměrnou mzdu, má jen omezenou vazbu na individuální příjmy a do značné míry funguje jako daň ze mzdy. Rakouský model autor doporučuje jako inspiraci ke zjednodušení českého důchodového systému.

Druhý recenzovaný článek tohoto vydání FSP zkoumá dopady stárnutí populace na finanční stabilitu zdravotní péče v Německu, Rakousku a Česku v kontextu demografických změn a odlišných systémů zdravotní péče. Jako nástroje k dlouhodobé finanční udržitelnosti zdravotní péče autor doporučuje například zvýšení efektivity pomocí digitalizace, rozšíření programů podpory zdraví a prevence, jakož i využití nástrojů strategického předvídání, jako je kupříkladu simulátor PASH.

Věříme, že čtenáře zaujme i stať v rubrice Poznatky z výzkumu: autoři v ní přibližují vývoj a pilotní použití metodiky pro mapování a hodnocení přístupnosti bytů ve stávajícím českém bytovém fondu s ohledem na potřeby osob s omezenou

schopností pohybu nebo orientace, a to – opět – v kontextu stárnutí populace. Daný výzkum ukázal, že v bytech určených osobám se zdravotním postižením se v rozporu s příslušnou legislativou i uživatelským komfortem vyskytují často chybná řešení dispozic a vybavení hygienického zázemí. Snad jsme publikováním tohoto článku podpořili účinné hledání nápravy.

Vždy nás těší, když se Fóru sociální politiky daří vracet se k důležitým tématům a nabízet jejich rozvíjení a reflexe z různých perspektiv. Před třemi lety jsme přinesli obsáhlou anketu o první etapě oddlužovací akce *Milostivé léto*. Jednou ze 14 respondentů a respondentek tehdy byla Lucie Trlifajová, antropoložka a analytička sociálních politik ze Sociologického ústavu AV ČR. Se svým kolegou s Tomášem Hořením Samcem vydala jedinečnou knihu *Jak v české společnosti osobní dluhy formují životy zadlužených a společenské hierarchie?* Citujme z recenze, kterou uzavíráme toto číslo Fóra sociální politiky: „Publikace přesvědčivě ukazuje, že dluh může být užitečným nástrojem, ale v určitých podmínkách se stává zátěží, jejíž důsledky si nelze představit bez osobní zkušenosti – nebo bez přečtení této knihy.“

A co přinese příští číslo Fóra sociální politiky? Jeden z recenzovaných příspěvků bude zkoumat – s přihlédnutím k moderním principům evropské sociální politiky – státní sociální pomoc a majetkový test u složky zohledňující potřeby nezaopatřených dětí. I další recenzovaná stať se bude zabývat krajně naléhavým a citlivým tématem: fenoménem týrání, zneužívání, špatného zacházení a podrývání důstojnosti lidí vyššího věku v pobytových sociálních službách.

S přáním inspirativního čtení

Petr Šafařík

šéfredaktor

Recenzované články

Comparison of social pension insurance in Austria and Czechia

Dennis Tale

Abstract

The aim of this contribution is to compare the basic structures of the Austrian and Czech pension systems. Czech “social” pension insurance requires fundamental reform, concerning which it is possible to consider the experience of neighbouring Austria, which has recently significantly modernized its historical Bismarckian system. The article applies the typology of social models and addresses the calculation of pension entitlements in the basic pension pillar and the assessment of the amount of pension insurance. It focuses on systemic logic and technology, rather than on the long-term sustainability of the parameters of the current pension system, which can be changed on a continuous basis and adapted to the development of the population and the economy. However, the fundamental problem with the Czech system concerns the comprehensibility of the construction of old-age pensions - to the extent that even the calculation of the basic and percentage pension assessments lacks basic logic. Therefore, we leave aside, for example, the specifics of child and parent security and the issue of the privatization of social pension insurance. The results revealed significant structural differences between the Austrian and Czech systems. While the Austrian system is based on transparent, contribution-based calculations and follows the principles of social insurance, the Czech model relies on the national average income, reflects only limited correlation to the earnings of individuals, and largely functions as a wage tax. The Austrian “pension account” comprises a proven calculation and information system, based on which the Czech pension system can be significantly simplified.

Keywords:

Old-age pension, pension reform, pension account, Austria, Czechia

Abstrakt

Cílem tohoto příspěvku je porovnání základní konstrukce rakouského a českého penzijního systému. České „sociální“ důchodové pojištění potřebuje zásadní reformu a nabízí se využití zkušeností právě Rakouska, které podstatně zmodernizovalo svůj historický bismarckovský systém. Článek využívá typologii sociálních modelů a zabývá se i kalkulací důchodových nároků v základním penzijním pilíři a posouzením výše důchodového pojistného. Příspěvek se koncentruje na systémovou logiku a techniku výpočtů, nikoliv na dlouhodobou udržitelnost dnešních penzijních parametrů. Parametry se totiž dají i průběžně měnit, přizpůsobovat vývoji populace a ekonomiky. Zásadním českým problémem je však srozumitelnost konstrukce starobních důchodů – a to do té míry, že i výpočet základní a procentní výměry důchodu postrádá základní logiku. Proto necháváme stranou např. specifika zabezpečení dětí a rodičů a problematiku privatizace sociálního důchodového pojištění. Výsledky ukazují významné strukturální rozdíly mezi Rakouskem a Českem. Zatímco rakouský systém je vystavěn na transparentních výpočtech založených na příspěvcích a řídí se principy sociálního pojištění, český model se opírá o průměrnou mzdu, má jen omezenou vazbu na individuální příjmy a do značné míry funguje jako daň ze mzdy. Rakouský „důchodový účet“ je osvědčeným výpočetním a informačním systémem, který by mohl zjednodušit český důchodový systém.

Klíčová slova:

Starobní důchod, důchodová reforma, důchodový účet, Rakousko, Česko

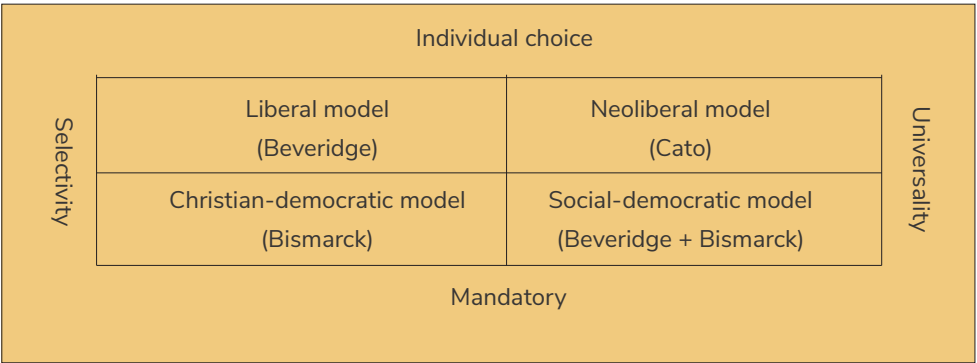
Introduction

Academics often distinguish between the Bismarck and Beveridge models in order to explain the institutional differences between public pension systems. The Bismarck model follows the social insurance principle and relies on a central social pension pillar with the contribution financing of compulsorily insured persons, and aims to secure a certain standard of living. The principle is based on risk sharing

and the payment of contributions, the amount of which depends on the level of income and, thus, respects the ability to pay (up to an income threshold). The contribution assessment ceiling can, moreover, be regarded as a benefit assessment ceiling that restricts the principle of solidarity. The Beveridge model provides a state tax-financed universal basic pension aimed at protecting all citizens from poverty. This approach does not follow the insurance principle and does not involve means testing (Kraft, 2010; Hinrichs and Lynch, 2010).

Private pension systems and pillars provide further pension options. Esping-Andersen (1990) based his three (liberal, conservative and social-democratic) welfare regimes on the distribution of responsibilities between the state, the market and the family. These social models were subsequently expanded by the neoliberal model (Vostatek, 2016) – see Figure 1. All pension systems can, ideally, be assigned to one of four models.

Figure 1: Typology of social models

Source: Vostatek (2016)

The aim of this article is to compare the structures of the Austrian and Czech social pension insurance systems and their impacts on pension replacement rates, based on which we formulate recommendations for the appropriate reforms.

Austrian pension system

The Austrian pension system is based on three pillars (public pensions, occupational pensions, private pensions), in which the first pillar is by far the most important source of retirement income. Known as the (Gesetzliche Pensionsversicherung), it provides retirement, survivors', dependent and invalidity pensions.

Social pension insurance plays the most important role in terms of social security and is anchored in the first pillar of the three-pillar pension system. The aim is to maintain the standard of living achieved by a person following the loss of earned income via the payment of disability, old-age and survivors' pensions. Occupational pensions are anchored in the second pillar and private pensions in the third pillar; both pillars provide supplementary pension income. The distribution of insured persons across the three pillars comprises 89% in the first pillar, 7% in the second pillar and 4% in the third pillar (Meyer, 2020; Blank et al., 2020). Hülsewig and Hülsewig (2017) characterize Austria as a conservative welfare state that implements the Christian-democratic pension model. Social pension insurance is a compulsory scheme that covers all employed persons and provides different legal frameworks for contributions and responsible institutions depending on the insurance group.

The General Social Insurance Act (ASVG) covers primarily employees, self-employed persons without the required trade license (artists, authors, writers and journalists, etc.) and the unemployed. The continuous payment of insurance contributions is ensured for persons who care for close relatives at home. Students and trainees are not insured. Insured persons may voluntarily pay higher insurance contributions, which provides the opportunity to increase their future pension entitlement by paying contributions in excess of those required by their income. The payment of higher insurance payments can be initiated or terminated at any time; the maximum annual limit for 2024 was EUR 12,126. Voluntary participation in social pension insurance is possible if a person is not insured, e.g. for students or trainees (BMSGKP, 2024a).

The statutory regulations that govern self-employed persons are set out in the Commercial Social Insurance Act (GSVG). Doctors, pharmacists and lawyers

are obliged to be insured in accordance with the Self-Employed Persons Social Insurance Act (FSVG). The Farmers' Social Insurance Act (BSVG) regulates the insurance of farmers and their family members. Farmers with a unit farm value of at least EUR 1,500 must be insured. The spouses of farmers are subject to compulsory insurance under the ASVG or BSVG Acts, depending on their occupation.

Civil servants are subject to the same benefit conditions as employees. The obligation for employees and civil servants to pay contributions under the ASVG Act commences as soon as they begin to earn an income above the marginal earnings threshold (up to the maximum limit). In 2024, the marginal earnings threshold stood at EUR 518.44 per month and the maximum limit was set at EUR 6,125.00 (BMSGKP, 2024a). A total of 22.8% of gross monthly earned income is withheld - the employee pays 10.25% and the employer 12.55%. Self-employed persons pay 18.5% and pharmacists, doctors and lawyers pay 20% of their income. Even if the income is below the minimum contribution base, contributions must be paid based at least on this level (Dachverband der österreichischen Sozialversicherung, 2022).

With regard to the social pension insurance of agricultural businesses, a minimum monthly contribution base of EUR 956.70 and a maximum contribution base of EUR 7,070.00 were set for 2024 on which a contribution of 17% is payable (Sozialversicherungsanstalt der Selbstständigen, 2024).

Insured persons are covered by various social insurance institutions in Austria. The Pension Insurance Institution (PVA) covers the majority of employed persons including both blue-collar and white-collar workers, who make up around 80% of insured persons. The Social Insurance Institution for the Self-Employed (SVS) covers around 8% of insured persons (self-employed persons, including freelancers and farmers). A further 2% of insured persons comprise specific freelancers such as doctors and pharmacists. The Insurance Institution for Public Servants, Railways and Mines (BVAEB) covers the remaining 8% and includes civil servants. All these social insurance institutions operate under the Austrian social insurance umbrella organisation. This association coordinates and supports the various institutions aimed at ensuring the uniform and efficient administration of the social insurance system in Austria (Dachverband der österreichischen Sozialversicherung, 2023).

Austrian Pension Reform

The Act on the Harmonization of Austrian Pension Systems came into effect in 2005; it introduced a uniform pension system for all employed persons under 50 years of age. “In consequence, this new pension system will gradually replace the many different pension schemes for private sector employees, self-employed persons, farmers and civil servants. All public pensions are and will continue to be based on the pay-as-you-go (PAYG) system. Survivors’ and disability pensions make up a considerable proportion (around one third) of total pension benefits. Despite the major reforms introduced in Austria over the past decade, including the reform of the second and third pension pillars, the public pension remains by far the primary source of income for more than 95% of retirees.” (European Commission, 2024).

The General Pensions Act (APG) provides a standardized basis for the calculation of all the pension entitlements of all insured persons in the pension account system.

Since 2005, only those periods during which insurance contributions were paid have been taken into account in the pension account for the pension calculation, with annual credits of 1.78% based on the income or the fixed assessment bases. How these credits affect the future amount of the pension is explained in the text following Figure 2. In 2023, the credit amounted to EUR 2,090.61 per month (BMSGPK, 2024b).

Contributions and credits are paid by the state for periods in which the following persons are not gainfully employed (BMSGPK, 2022):

- For persons caring for a close relative, the amount of the contribution and credit is based on the average gross income of the carer during the calendar year.
- For persons caring for a disabled child, the amount of the contribution and credit are based on a defined assessment basis. This also applies to persons who perform community service.
- Unemployed persons also receive credits to their pension accounts. The assessment basis is set at 70% of the previous gross income.
- Mothers receive credits for child-raising periods of up to 48 months according to a defined assessment basis.

Pension splitting provides parents with the voluntary option of transferring partial credits earned by the employed parent to the pension account of the parent who raises the child. The credit is limited to a maximum of 50% and is granted for a maximum of the first seven years following the birth of the child.

In addition, contributions can be paid retrospectively for periods of study of up to 12 semesters. The amount of the contribution depends on the maximum contribution basis.

The central element of the pension calculation comprises the pension account, which provides the transparent presentation and calculation of a person's pension entitlements at any time, see Figure 2.

Figure 2: Austrian pension account

Year	Age	Contribution base total	Partial credit (=1.78% of contr. base total)	Valorised total credit of previous year	Total credit	Monthly gross benefit (total credit/14)
2005	23	25.000,00 €	445,00 €		445,00 €	32,00 €
2006	24	26.000,00 €	463,00 €	454,00 €	917,00 €	65,00 €
2007	25	27.000,00 €	481,00 €	935,00 €	1.416,00 €	101,00 €
2008	26	28.000,00 €	498,00 €	1.444,00 €	1.942,00 €	139,00 €
etc.						
2043	61	63.000,00 €	1.121,00 €	41.915,00 €	43.036,00 €	3.074,00 €
2044	62	64.000,00 €	1.139,00 €	43.897,00 €	45.036,00 €	3.217,00 €
2045	63	65.000,00 €	1.157,00 €	45.937,00 €	47.094,00 €	3.364,00 €
Valorisation with a fictitious factor of 1.02						
Total credit (corresponds to annual pension benefits):						47.094,00 €
divided by 14 (monthly gross benefit)						3.364,00 €
Retirement at age 63						
Thus deduction for 24 months (from age 63 to age 65) of 0.425% each						
Deduction = 0.425% × 24 = 10.2% of monthly gross benefit						343,00 €
The monthly pension benefit due is						3.021,00 €

Source: BMSGPK (2022)

Partial and total credits are calculated for the insured person in the pension account. Partial credits are based on the annual contribution basis multiplied by the account percentage, which has stood at 1.78% since 2005. If the maximum annual contribution basis is exceeded, the maximum limit is used for the calculation. The total credit for one year is made up of the current partial credit and the revalued total credit for the previous year, whereby the revaluation proceeds in accordance with a specified revaluation figure, except for the reference year. The revaluation figure is based on salary trends and is calculated by dividing the average contribution base of the second preceding calendar year (base year) by the average contribution base of the third preceding calendar year (reference year). The contributions for compulsorily insured persons, as well as the contribution rates and the average number of compulsorily insured persons in the pension insurance system, are taken into account in the income statements of the pension insurance institutions in accordance with the ASVG, GSVG, FSVG and BSVG Acts. This process resulted in a revaluation index of 1.031 for 2023 (Dachverband der österreichischen Sozialversicherung, 2023).

In line with a set protection clause, insured persons who retire in 2024 will permanently receive the so-called increased amount, which increases the calculated pension by an additional amount of 6.2% from 2022 onwards. This applies to so-called corridor pensions in exceptional cases only (BMSGPK, 2024b).

Figure 2 shows how the current monthly pension amount is calculated from the total credit: the annual pension of EUR 47,094 is divided by 14 monthly payments, resulting in a monthly pension of EUR 3,021 at the age of 63 (pensions are paid 14 times per year).

If a person retires before the standard retirement age, the pension is reduced by 4.2% per year of early retirement. The maximum reduction is 13.8%. However, this rule does not apply if there are at least 540 months of contributions, in which case the pension is paid without deductions. Conversely, if the standard old-age pension is claimed later, the benefit increases by 5.1% per year, up to a maximum of 15.3% over three years.

Current pensions are indexed annually on 1 January aimed at maintaining the purchasing power of pensions. The calculation is based on the consumer price index (CPI); the reference value is determined by the arithmetic average of monthly inflation rates over twelve months. This period generally extends from August of the previous year to July of the current year. In certain cases, social policy measures may lead to the adjustment factor deviating from the purely arithmetical reference value in order to provide special support for specific population groups. The final adjustment factor is determined by the Austrian National Council (Dachverband der österreichischen Sozialversicherung, 2023).

According to the Dachverband der österreichischen Sozialversicherung (2023), the average old-age pension in Austria in 2022 was EUR 1,917 for men and EUR 1,192 for women.

Blank et al. (2020) explain that the old-age pension is designed to secure the standard of living of persons in retirement and to enable social, economic, political and cultural participation. People who retire at the age of 65 and have paid contributions for 45 years receive around 80% of their average gross salary. The old-age pension is the primary source of income for pensioners and accounts for around 89% of their income (Bäcker et al., 2020).

Social pension insurance is financed on the pay-as-you-go basis via the contributions of insured persons and employers supplemented by a subsidy from the federal budget (Kammer für Arbeiter und Angestellte für Wien, 2024).

According to the Pensionsversicherungsanstalt (2022), pension expenses in 2022 amounted to EUR 38.6 billion plus other costs, which resulted in total expenses of EUR 43.9 billion. The contribution from old-age pensions was EUR 32.4 billion (financed by contributions of EUR 36.0 billion) and the federal subsidy amounted to EUR 6.01 billion (around 18% of pension costs) (Blank et al., 2020; Kammer für Arbeiter und Angestellte für Wien, 2024).

The federal subsidy for the pension insurance system is determined annually based on the difference between the income from contributions and the expenditure on pensions. The draft budget prepared by the Federal Ministry of Finance takes into account both demographic developments and economic conditions. The draft

is then discussed and approved by the National Council. In 2019 public spending on old-age and survivors' pensions accounted for 26.8% of total government spending and corresponded to 13.0% of GDP (OECD, 2023).

The Austrian government programme for 2020-2024 described the social pension insurance system as providing both security and clarity, without requiring any fundamental reorientation. The programme recognizes the need to close various gaps and inequities in the system and to ensure sustainability aimed at enabling people to age with dignity (Republik Österreich, 2024).

Second and third pension pillars

Second pillar pension schemes comprise “genuine” occupational pensions provided by companies as a voluntary benefit (which are relatively rare in Austria) and the compulsory, statutory “new severance pay scheme”. The latter includes all employees who started a new job from January 2003 onwards. The scheme involves employers transferring 1.53% of their employees' monthly salaries to specific staff severance pay and pension funds (Mitarbeiter-Vorsorgekassen) which were set up especially for this purpose. When employees change jobs, following a defined minimum length of the payment of contributions, they are entitled to opt for the immediate pay-out of their severance pay and to start to build up new entitlements in their next job position. This is, in fact, what the vast majority (90%) of employees do when they change jobs and meet the set preconditions. As a result, the severance pay scheme is used only to a very limited extent as a form of pension insurance (Url, 2011; Österreichisches Bundesministerium für Finanzen, 2024).

Public subsidies are available for private pensions via a scheme known as the “premium-aided pension savings scheme” (prämienbegünstigte Zukunftsvorsorge), which essentially makes up the third pillar of the pension system. In 2012, public subsidies for this type of scheme were reduced by 50% (from 8.5% to 4.25%), which resulted in a significant decrease in their popularity (Url, 2011; Wirtschaftskammer Österreich, 2024).

Czech pension system

The Czech two-pillar pension system is made up of compulsory “pension insurance” and private pension provision; it includes aspects of both the Christian democratic and liberal pension models. Occupational pension schemes are de facto prohibited (Vostatek, 2022).

The first pillar includes “pension insurance” to cover the disability, old-age and survivors’ pensions; it has been regulated since 1996 by Act No. 155/1995. Over 99% of the working population is compulsorily insured on the basis of this legislation (with its various amendments) (MPSV, 2024). No special schemes exist for specific groups of employees (Social Security Programmes Throughout the World: Europe, 2006).

Jobseekers and students are not compulsorily insured; however, they can take out voluntary insurance. Recognized self-employed activities include not only business and agricultural activities but also work in the form of a partnership with a commercial company, artistic and other creative activities based on copyright relationships and other activities regulated by special provisions. The criteria for categorization as the main or secondary occupation exert a direct impact on the insurance status and the obligation of self-employed persons to pay contributions. For example, the insurance period is determined according to the type of activity (main or secondary gainful activity) and after reaching certain income limits.

Pension insurance benefits are administered by the Czech Social Security Administration (Česká správa sociálního zabezpečení, ČSSZ), the main responsibilities of which are to collect pension insurance contributions and decide on entitlement to, and pay out, pension benefits (Šimák, 2010). The legal basis for contributions is set out in Act No. 589/1992.

The obligation to pay contributions begins as soon as a person acquires the status of one of the defined types of employment that are subject to compulsory insurance, with no set minimum income level. Employers pay 21.5% and employees 6.5% of the gross monthly salary into the pension insurance scheme, resulting in a total contribution rate of 28%. The calendar year is set as the relevant period for

a contribution rate of 28% for self-employed persons. Voluntarily insured persons pay a contribution rate of 28%. The assessment basis for employees comprises earned income, whereas self-employed persons choose their own assessment threshold, which from 2024 must correspond to at least 55% of income. Voluntarily insured persons must choose an assessment basis that corresponds to at least 25% of the national average wage (NAE). The maximum limit on which contributions can be paid for employees and the self-employed is limited to 48 times the average salary and corresponded to around EUR 83,488 (CZK 2,110,416) in 2024 (ČSSZ, 2024a). In addition to the insurance periods, substitute insurance periods apply to the provision of childcare (children under the age of 4), jobseekers, physically disabled persons, military service etc. (ČSSZ, 2024b).

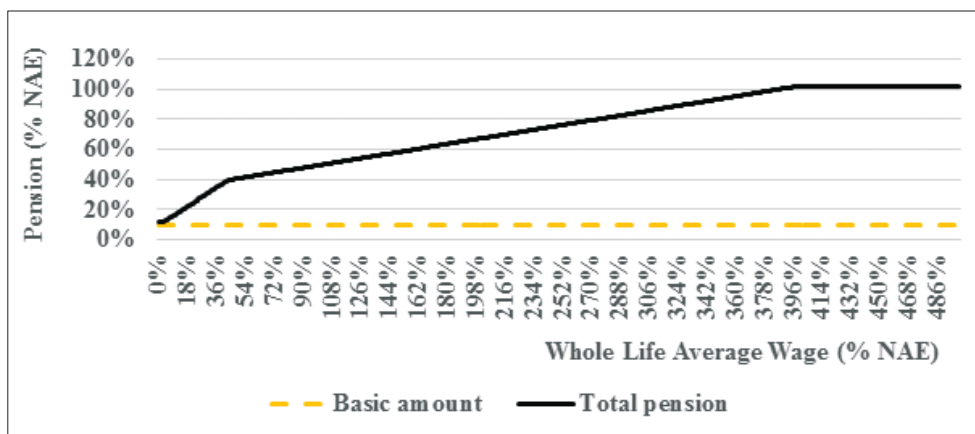
Two pension amounts and a technical reform proposal

Old-age pensions have two components: the basic and percentage amounts. The basic amount of the pension is equal to 10% of the national average wage (CZK 4,000 in 2024). The individual percentage amount of the pension depends on the total number of insured years (1.5% per year) and on an individual's whole working life average wage (reduced to 26% over 44% NAE). The minimum percentage amount is CZK 770 per month. An additional component of the percentage amount of the old-age pension comprises CZK 500 per child for one of the parents (from 2023) (Vostatek, 2024). Figure 3 illustrates the benefits formula of the Czech old-age pension. The two pension components are indexed separately.

In 2010, the Constitutional Court of the Czech Republic decided that the complex structure of the Czech public pension system is so non-transparent that it is de facto incomprehensible for addressees. The valid bend points and reduction coefficients were judged to be unconstitutional because in terms of their consequences, accompanied by the various other parameters and the structure of the pension system, they fail to sufficiently guarantee the constitutionally guaranteed right to adequate material security and result in unacceptable levels of inequality among the various groups of insured persons. The Court cancelled §15 of the Act on Pension

Insurance, which included bend points and reduction coefficients (Constitutional Court, 2010) since if a system is referred to as insurance, then the benefit should – fundamentally – be dependent on the insurance premiums paid, or at least on the earnings used for the calculation of the pension. From the perspective of pension theory and policy, the ideal solution would be to split the Czech state pension system into two pension pillars: the basic pension and the insurance pension. The Czech government, rather than deciding to introduce radical pension reforms, has changed only a few parameters of the “pension insurance” system to date. The “minor” pension reform served to almost triple the second bend point (after the transition period of 2011-2014), with an earnings ceiling of 400% AW. The key parameter concerning the dependency of the pension on earnings is thus only the first bend point, which was newly parameterised at 44% AW. Earnings in excess of this bend point, in terms of the calculation of the percentage amount of the old-age pension, are included at 26% (only), and below this bend point at 100% – see Figure 3. The first bend point with the respective parameters is thus the decisive factor that defines the Czech “pension insurance” system primarily as a non-insurance system of the Beveridge type. The “minor” pension reform of 2011 exerted little impact on most

Figure 3: Czech newly granted old-age pensions as a function of lifetime average gross earnings in 2024 (45 years of insurance, 1 child)

Source: Vostatek (2024)

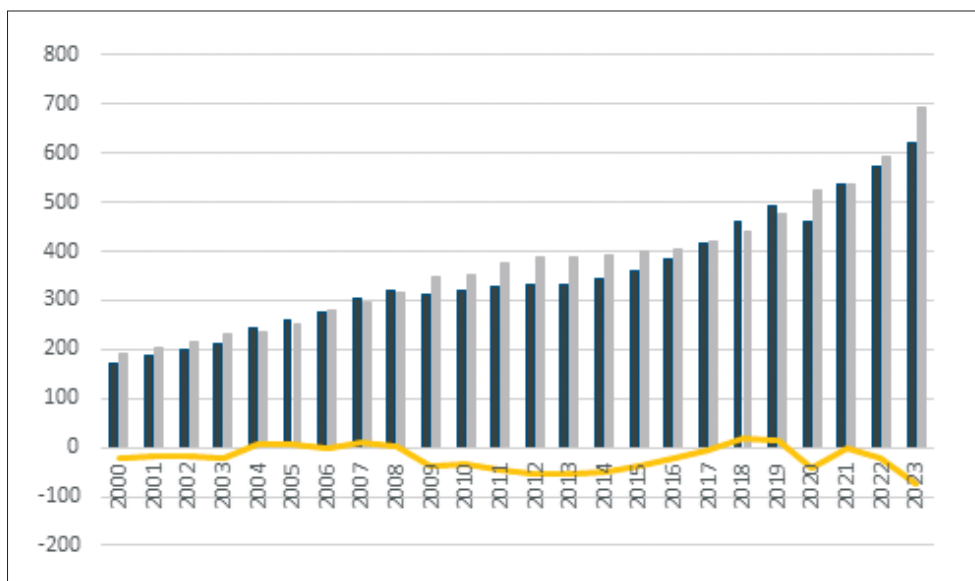
pensioners and did not enhance either the clarity or the transparency of the system (Vostatek, 2024; Klepárník et al., 2017). The Czech government has committed itself via its programme statement (Fiala et al., 2022) to creating a stable and fair pension system.

The introduction of a simple, technical reform to the pension system would transform the existing “pension insurance” system into a transparent two-pillar public pension system: it would be sufficient to increase the basic amount (a new flat pension) from 10% to 32% of NAE (the first bend point disappears) and to reduce the pension rate for one insurance year from 1.5% to 0.39%, with no impact on almost all newly granted public pensions. Such a technical pension reform was adopted by a previous minister. “The proposals presented by the Ministry of Labour and Social Affairs have the same basic architecture as those of the recommendations of the World Bank. The existing first pillar will be divided into the so-called zero pillar and the first pillar. The zero pillar (the so-called basic pension) will provide a minimum amount that will be received in the same amount by every senior citizen who has completed the necessary period of insurance and reached retirement age. The first pillar will reward working careers in the same way as before, but the system will be simplified” (MPSV, 2020). The “Commission for Fair Pensions” also agreed that “the pension system should first be switched to a new architecture with zero and first pillars, and only then should the individual parameters be fine-tuned” (Hovorka, 2020).

Public pensions are financed from the Czech state budget. “Pension insurance premiums” form contributions to the same budget, i.e. no separate public pension fund exists. Nevertheless, the Ministry of Finance collects and publishes data on pension insurance receipts and expenditures into/from the “Pension Account” (including the approximate administration costs of the ČSSZ) on a monthly and yearly basis – see Figure 4. “The vast majority of Czech economists involved in the pension reform issue argue with the chimera of the need to ensure pension expenditure only from the resources generated by pension premiums, especially over the longer term, when the ratio of the number of economically active persons to pensioners will slowly but surely decrease due to expected demographic developments up to the

middle of the 21st century. In the public discourse ...there are also calls warning of the danger of the future collapse of the pension system with regard to the dramatically deepening deficit of the so-called pension account. In reality, this is an effort that would result in the creeping denationalisation of the public component of the Czech pension system and shift an increasing share of responsibility for pension security to citizens themselves. In the background of this deliberately one-sided framing of the issue of financial security for future pensions, the interests of private pension companies are also evident” (Potůček, 2024).

Figure 4: Pension contributions and expenditure (left and right columns) and their balance (red) in Czechia, 2000-2023 (CZK billion)

Source: MFČR (2024a)

Supplementary pension schemes

A “supplementary pension insurance with state contribution” system was introduced in 1994 and a new version of the system known as “supplementary pension savings” was introduced in 2013. Both were considered to comprise the third

Czech pension pillar. Together with “private life insurance” schemes they received tax relief from 2008. In 2024 tax relief was extended to “long-term investment products” and long-term care insurance; “the [respective] Act pursues two interconnected objectives – to offer citizens wider and more attractive options for state-supported retirement savings products and at the same time to involve their savings in the development of the Czech capital market. There is a consensus across the political spectrum on the need to raise awareness so that, if possible, citizens do not rely solely on the state pension for their old age, and on the need to strengthen our capital market. Ideally, we will achieve the higher investment appreciation of the savings of better-motivated savers and, at the same time, the stimulation of capital investment, the volume of which in Czechia is still significantly lagging behind that of most other EU countries,” stated Minister Stanjura (MFČR, 2023). The Act introduced an aggregate tax regime for 4 groups of financial products; the total tax deduction for taxpayers amounts to CZK 40,800 per year, and CZK 50,000 per year for employer contributions. Employers have the option of paying contributions into their employees’ pension savings accounts. These contributions are tax deductible for employers and are not subject to social security contributions. Employees benefit from these contributions via a reduction in their personal tax base, thus increasing the net amount available for retirement provision.

These so-called 3rd pension pillar products continue to receive state contributions (previously up to CZK 12,000, currently up to CZK 20,400 per year) and the tax deduction applies to the contributions of participants above this limit. Private life insurance products are also included in the uniform tax relief system – see Figure 5.

Figure 5: Products included in the uniform tax relief system up to 2023 and from 2024

– 2023	Supplementary pension savings (3rd pension pillar)	2024 –
– 2023	Private life (endowment) insurance	2024 –
	Long-term investment products	2024 –
	Long-term care insurance	2024 –

Source: MFČR (2024b)

“The coverage of supplementary pension schemes is quite high..., in the upper range when comparing internationally across voluntary funded pension systems... Participation in supplementary pension schemes increases with age and income... It is the highest for individuals aged 40 to 60, at or above 60%. Participation then declines but remains high, ... in the 65-69 age group, around a third of seniors save” (OECD, 2020). The 2024 reform of state contributions to the 3rd pension pillar was accompanied by the discontinuation of state contributions to pensioners.

“Total contributions paid by participants, employers and the state have increased steadily since 2013... In 2019, total contributions represented 1% of GDP. This is below the levels in voluntary systems in Canada, Portugal, New Zealand and the United Kingdom (between 2% and 3% of GDP), but above those in Austria, Hungary and Poland (0.3% of GDP)” (OECD, 2020).

Since 2024, public sector organizations and state-funded entities in Czechia have been obliged to allocate a portion of FKSP funds to long-term retirement products. This obligation applies regardless of whether employees choose to participate or not. Employer contributions to these retirement products are linked to the above-mentioned tax incentives, but the allocation of FKSP funds is legally mandatory (Portal Pohoda, 2024).

According to Vostatek (2024), the Fiala government has expressed its wish to enable earlier retirement for employees in demanding professions, which will place enhanced responsibility on employers via the requirement for the payment of higher insurance premiums. No specific details have yet been provided, and it remains uncertain as to whether and how these contributions will become mandatory. Moreover, the question has been raised as to whether this development can be compared to occupational pensions.

Comparison of the Austrian and Czech pension systems

Even though the two countries are close to each other in terms of their basic conceptual structures, significant differences exist in terms of the structures of their pension systems. The welfare state is not explicitly enshrined in the constitutions

of either country; however, it is regulated by national legislation, which can basically be amended or abolished entirely at any time according to the interests of the state.

While Austria has established a three-pillar pension system consisting of social pension insurance, occupational pension provision and private pension provision, Czechia has a two-pillar system consisting of compulsory “pension insurance” and a voluntary, subsidized private pension pillar. No occupational pension scheme exists in Czechia; indeed, it is, *de facto*, prohibited.

The Austrian pension system can be categorized as being of the Bismarck type due to its strong focus on social pension insurance, which is by far the primary source of income for pensioners. Civil servants have the same legal status as non-civil servants and the self-employed are also integrated into the system. This construct forms a community of solidarity in which insured persons and employers together pay 22.8% of wage income into a pension fund from which the financial resources are redistributed.

The Czech pension system, however, cannot be clearly assigned to any one typology since aspects of both the Beveridge and Bismarck systems are evident. The Czech 1st pension pillar covers 99% of the labour force, for which a uniform contribution rate of 28% is levied as soon as a person becomes employed, which clearly demonstrates the principle of universality, unity and integration. However, the contributions of employees and employers do not flow into one “pot” (parafiscal fund) from which they are redistributed, rather they flow into the state budget, which suggests that contributions represent a wage tax. Thus, the standard insurance principle is not fulfilled. Old-age pensions make up 95% of the income.

The two country-specific calculation methods result in very different pension replacement rates: in Austria, those who retire at the age of 65 and have paid contributions for 45 years receive around 80% of their average gross salary from their working life. Accordingly, the pension amount, which is directly dependent on personal income, is calculated transparently and simply for each year during the period of employment by means of partial credits and revaluations in line with wage developments, and can be tracked at any time. For certain groups of people, such as mothers that raise children and persons who care for relatives, the state pays

pension contributions, which serve to secure the pension entitlements of these groups.

In contrast, the amount of the pension in Czechia is determined by two components based (differently) on the national average income: on the one hand for the amount of the basic pension component and on the other hand for the percentage component with reduction thresholds in the national average income, which take limited account of the personal average income when calculating the pension amount and are, therefore, calculated independently of an individual's income earned during periods of employment. This construction leads to an overall flat pension. One of the specific features of the Czech system concerns the increase in the old-age pension for insured persons who have raised children through a monthly child supplement. With concern to the calculation of the pension, substitute insurance periods are considered, as in Austria, for example for periods of childcare.

The future gross pension replacement rate in Austria is 74.1% for an employee with average earnings and a full employment history commencing at the age of 22. This means that 74.1% of the average salary will be paid out in the form of the pension at the regular retirement age. In Czechia, the gross replacement rate stands at 47.4%. If, on the other hand, net pension replacement rates are considered, which represent the net pension entitlement in relation to net earnings before retirement, the rate in Austria is as high as 87.4% and in Czechia 58.9% (OECD, 2023).

A further significant difference between the two systems lies in the approach to the indexation of pensions. Pensions in Austria are adjusted annually on 1 January based on the CPI. In 2023, the adjustment was 5.8%. In addition, one-off payments of up to EUR 500 were granted for pensions below EUR 2,000, while pensions above EUR 2,500 received no such payments. In Czechia, pensions are generally linked to inflation and one-third of the increase in the average wage. The indexation rate for below-average pensions is higher than for above-average pensions. Extraordinary indexation is applied, which favours higher pensions, if the CPI rises by more than 5%. In 2022, pensions were increased by 8.2% in June and 5.2% in September.

Our comparison illustrates the central role of pension expenditure in public financing: public spending on old-age and survivors' benefits accounted for 26.8%

of total government spending in Austria in 2019 according to the OECD (2023), corresponding to 13.0% of GDP. In Czechia, on the other hand, public spending on old-age and survivors' benefits amounted to 19.2% of total government spending in 2019, corresponding to 7.9% of GDP according to the OECD (2023). This indicates a significantly lower financial burden, which is partly due to the lower pension replacement rates and the flat pension system and partly due to the non-taxation of almost all Czech pensions.

In terms of the pension policy perspective, Austria is not pursuing the fundamental reorganisation of the pension system, whereas the Czech government committed itself to the introduction of comprehensive pension reform measures in 2022. Some measures have already come into force, such as the regulation of the early retirement scheme and the adjustment of pension indexation. Others are in the pipeline, including a proposal to allow employees in demanding occupations to retire earlier by increasing the responsibility of employers through higher insurance premiums.

If implemented, the latter change would more closely align the Czech system to the Austrian model, which involves collective agreements that require mandatory contributions from employers in certain labour-demanding sectors, particularly in the construction industry.

Conclusions

The pension systems in Austria and Czechia exhibit considerable differences in terms of their design and financial impact despite their common basic structures. The Austrian pension system features a clear three-pillar structure, and can be categorised typologically as following the Bismarck model. The Czech public pension system, on the other hand, comprises a non-transparent mixture of the Bismarck and Beveridge models. A simple, technical reform to the pension system would transform the Czech "pension insurance" system into a transparent two-pillar public pension system; it would be enough to raise the basic amount (a new flat pension) from 10% to 32% of NAE, to cancel the first bend point and to reduce the pension rate per insurance year from 1.5% to 0.39%. This technical reform would not act

to change the total public pension for the vast majority of participants. The only problem is that this reform must be explained to politicians, concerning which experts almost succeeded a number of years ago.

The Austrian “pension account” has proved to be a successful calculation and information approach. It also provides a simple approach in terms of voluntary contributions. The author recommends the adoption of Austrian know-how so as to substantially simplify both the Czech social pension insurance pillar and the supplementary pension insurance/savings scheme.

With its high social pension insurance replacement rate, Austria achieves a level of protection that enables the social, economic and cultural participation of retirees in mainstream society and allows for maintaining their standard of living after retirement. In contrast, the relatively flat Czech pension system is characterized by a significantly lower replacement rate.

The rate of the Austrian social pension insurance premium (22.8%) reflects the contemporary approach to social insurance policy in Europe. The rate of the Czech pension insurance premium (28%) reflects total public pension expenditure, as is evident e.g. in the “pension account”; most (70%) of this “premium” comprises a pure payroll tax. A further important difference between the Austrian and Czech systems concerns the taxation of pensions; while pensions are generally taxed in Austria, almost no pensions are taxed in Czechia.

References

- Blank, F.; Hofmann, M.; Buntentbach, A. (Eds.) (2020). *Neustart in der Rentenpolitik. Analysen und Perspektiven*. 1. Auflage 2020. Baden-Baden: Nomos.
- BMSGPK (2022). *The Pensions System in Austria – an Overview*. Vienna: Federal Ministry of Social Affairs, Health, Care and Consumer Protection. Available online at: <https://www.sozialministerium.at/Themen/Soziales/Sozialversicherung/Pensionsdaten,-Berichte-und-Studien/Berichte-und-Studien.html#das-oesterreichische-pensionssystem-english-version-neu--018-1>, Last accessed on 14th of December, 2024.

- BMSGPK (2024a). Grundlagen im österreichischen Pensionssystem. Wien: Bundesministerium Soziales, Gesundheit, Pflege und Konsumentenschutz. Available online at: <https://broschuerenservice.sozialministerium.at/Home/Download?publicationId=652>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- BMSGPK (2024b). Sozialversicherung. Wien: Bundesministerium für Soziales, Gesundheit, Pflege und Konsumentenschutz. Available online at: <https://www.sozialministerium.at/Themen/Soziales/Sozialversicherung.html>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Bäcker, G.; Naegele, G.; Bispinck, R. (2020). Sozialpolitik und soziale Lage in Deutschland. 6. Auflage. Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss. Available online at: <http://www.springer.com>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- ČSSZ (2024a). Maximální vyměřovací základ. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení. Available online at: <https://www.cssz.cz/web/cz/maximalni-vymerovaci-zaklad>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- ČSSZ (2024b). Náhradní doba pojištění. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení. Available online at: <https://www.cssz.cz/web/cz/nahradni-doba-pojisteni>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Dachverband der österreichischen Sozialversicherung (2022). Beitragsrechtliche Werte in der Sozialversicherung 2022. Dachverband der österreichischen Sozialversicherungen. Wien. Available online at: <https://www.sozialversicherung.at/cdscontent/load?contentid=10008.763126&version=1640771764>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Dachverband der österreichischen Sozialversicherung (2023). Jahresbericht der österreichischen Sozialversicherung 2023. Available online at: <https://www.sozialversicherung.at/cdscontent/load?contentid=10008.778035&version=1686051287>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Esping-Andersen, G. (1990). The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- European Commission (2024). The 2024 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU. Country profiles – Volume II. Austria: Pension Projections 2004 – 2050. Available online at: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication7016_en.pdf, Last accessed on 14th of December, 2024.

- Fiala, P. et al. (2022). Programové prohlášení vlády České republiky. Praha: Úřad vlády ČR. Available online at: <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Hinrichs, K.; Lynch, Julia F. (2010). Old-age pensions. In Francis G. Castles, Stephan Leibfried, Jane Lewis, Herbert Obinger, Christopher Pierson (Eds.): The Oxford handbook of the welfare state. 1. publ. Oxford: Oxford Univ. Press, pp. 353–366.
- Hovorka, J. (2020). Důchodová reforma podle Maláčové. Projděte si návrh. Available online at: <https://www.penize.cz/starobni- duchod/411988- duchodova-reforma-podle-malacove-projdete-si-navrh>. Last accessed on 14th of December, 2024.
- Hülsewig, A.; Hülsewig, O. (2017). Das österreichische Rentensystem im Blickpunkt: Rentenparadies oder eine Belastung für zukünftige Generationen? In *ifo Schnelldienst* 70 (07), pp. 31–39.
- Kammer für Arbeiter und Angestellte für Wien (2024). Finanzierung des Sozialstaats. Available online at: <https://www.sozialleistungen.at/sozialstaat/finanzierung-des-sozialstaats>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Klepárník, V., Štípek, V., Bittner, J., Pícl, M. (2017). Penzijní reformy od Chile po středovýchodní Evropu. Úřad vlády ČR, Nábřeží Edvarda Beneše; 2017. ISBN 978-80-7440-190-9.
- Kraft, S. (2010). Rentensystem nach Bismarck oder Beveridge? Eine ländervergleichende Analyse der Systemwirkungen auf Arbeitsmarkt, Versorgungsniveau, Altersarmut und Rentenverteilung. Zeitschrift für Nachwuchswissenschaftler. Available online at <http://www.nachwuchswissenschaftler.org/2010/1/105/ZfN-2010-1-105.pdf>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Meyer, T. (2020). Who works why beyond the retirement age? A comparison between Austria and Germany with focus on pension levels and institutional early retirement incentives. Master Thesis. Johannes Kepler Universität Linz.
- MFČR (2023). Lepší spoření na stáří, podpora zaměstnaneckých akcií a jasná pravidla pro předčasné splácení hypoték. Tisková zpráva. Praha: Ministerstvo financí České republiky. Available online at: <https://www.mfcr.cz/cs/ministerstvo/media/tiskove-zpravy/2023/lepsi-sporeni-na-stari-podpora-zamestnaneckych-akc-53607>, Last accessed on 14th of December, 2024.

- MFČR (2024a). Hospodaření systému důchodového pojištění. Praha: Ministerstvo financí České republiky. Available online at: <https://www.mfcr.cz/cs/rozpocetvapolitika/statni-rozpocet/hospodareni-systemu-duchodoveho-pojisten>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- MFČR (2024b). Dlouhodobý investiční produkt (DIP) a daňová podpora produktů spoření na stáří od 1. 1. 2024. Praha: Ministerstvo financí České republiky. Available online at: https://www.mfcr.cz/assets/attachments/2024-01-31_DIP.pdf, Last accessed on 14th of December, 2024.
- MPSV (2020). Ministryně Maláčová představila tři varianty důchodové reformy. Tisková zpráva MPSV. Available online at: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1248138/10_01_2020+TZ+-+Ministryně+Maláčová+představila+tři+varianty+důchodové+reformy.pdf/1a323655-200c-affb-3558-048fa1794c35. Last accessed on 14th of December, 2024.
- MPSV (2024). Pension Insurance. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Available online at: <https://www.mpsv.cz/web/en/pensions>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- OECD (2020). OECD Reviews of Pension Systems: Czech Republic. Paris: OECD Publishing. Available online at: <https://doi.org/10.1787/e6387738-en>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- OECD (2023). Pensions at a glance 2023. OECD and G20 indicators. Paris: OECD Publishing. Available online at: https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-at-a-glance_19991363, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Österreichisches Bundesministerium für Finanzen (2024a). Abfertigung NEU für Arbeitnehmer und Freie Dienstnehmer. Available online at: <https://www.usp.gv.at/mitarbeiter-und-gesundheit/beendigung-des-arbeitsverhaeltnisses/weitere-informationen-beendigung/abfertigung-neu-fuer-arbeitnehmer-und-freie-dienstnehmer.html>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Pensionsversicherungsanstalt (2022). Jahresbericht 2022. Wien. Available online at: <https://www.pv.at/bewe/views/allgemeinesBestellwesenNeuInputPV.xhtml?contentid=10007.890105>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Portal Pohoda (2024). Fond kulturních a sociálních potřeb od roku 2024. Available online at: <https://portal.pohoda.cz/dane-ucetnictvi-mzdy/ostatni-dane/fond-kulturnich-a-socialnich-potreb-od-roku-2024/>. Last accessed on 23rd of February, 2025.

- Potůček, M. (2024). Česká důchodová reforma: předpoklady úspěchu. *Fórum sociální politiky*, 1/24, 8-34. Available online at: https://www.rilsa.cz/wp-content/uploads/2024/04/FSP_2024-01.pdf. Last accessed on 14th of December, 2024.
- Republik Österreich (2020). *Aus Verantwortung für Österreich. Regierungsprogramm 2020–2024*. Wien, 2020.
- Šimák, M. (2010). Czech system of pension insurance and its current problems. In *Journal of Nursing; Social Studies and Public Health* (1–2), pp. 29–37.
- Social Security Programs Throughout the World (2006). Europe, 2006. Social Security Administration Office of Policy Office of Research, Evaluation, and Statistics; 2006, Publication No. 13-11801. Available online at: <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2006-2007/europe/index.html>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Sozialversicherungsanstalt der Selbstständigen (2024). *Versicherungsschutz für Bauern. INFORMATIONEN IM DETAIL*. Available online at: https://www.svs.at/cdscontent/suche.xhtml?filter=Versicherungsschutz++f%C3%BCr+Bauern.+INFORMATIONEN+IM+DETAIL.&node_id=181&nodename=SVS&viewmode=search&searchnodes=&contentid=10007.816825. Last accessed on 14th of December, 2024.
- Url, T. (2011). *Betriebliche und private Altersvorsorge in Österreich: Durchführungswege und Kosten für die öffentliche Hand* (No. 6). Sozialpolitische Studienreihe.
- Vostatek, J. (2016). *Penzijní teorie a politika*. Praha: C.H. Beck.
- Vostatek, J. (2022). Pension and Tax Policies for Czechia. In: Kotlánová, E. and Gajdová, K (eds.). *Proceedings of International Conference Economic and Societal Challenges of the European Economy*. Karviná: Silesian University, s. 246–258. ISBN 978-80-7510-527-1. Available online at: <https://www.slu.cz/opf/cz/file/cul/9299fa9b-bdca-4e74-a5e7-956077b9df49>, Last accessed on 14th of December, 2024.
- Vostatek, J. (2024). Czech pension reform: quo vadis?. *Fórum sociální politiky*, 1/24, 35-57. Available online at: https://www.rilsa.cz/wp-content/uploads/2024/04/FSP_2024-01.pdf. Last accessed on 14th of December, 2024.
- Wirtschaftskammer Österreich (2024). *Die prämienbegünstigte Zukunftsvorsorge. Wann man die staatliche Förderung nutzen kann*. Available online at:

<https://www.wko.at/steuern/paemienbeguenstigte-zukunftsvorsorge>, Last accessed on 14th of December, 2024.

Dennis C. Tale, LL.M. | Dennis.Tale@web.de

is a student in the doctoral programme of the VŠFS (Vysoká škola finanční a správní, Estonská 500/3 10100 Prag). He is a commercial lawyer with many years of practical experience in legal and commercial matters in the largest building construction PPP project of the University Medical Center Schleswig-Holstein in northern Germany at Facility Management Schleswig-Holstein GmbH (Arnold-Heller-Straße 2-6, 24105 Kiel).

Sociologický časopis Czech Sociological Review

Vyšlo nové číslo 2/2025

Z obsahu
Stati
Miroslava Rákoczyová, Robert Trbola, Ondřej Hora: Role sankcí v přímé práci s uchazeči o zaměstnání
Helena Vychová, Olexandr Stupnytsky, Helena Marešová, Marie Táborská, Petr Víšek: Role záchranné sociální sítě v období covidu-19
Michal Pavlíšek: O pohraničním švejkování: projev vyzoru a podryvání česko-slovenské hranice za časů pandemie covidu-19
Rozhovor
Služba, moc a ambivalence moderny: Rozhovor s profesorem Janem Kellerem k životnímu jubileu (Rostislav Gramscof)
Kněžní recenze
Jitka Navrátilová, Pavel Navrátil (eds.): Rodičovství za mřížemi. Dopady věznění rodiče na dítě (Lukáš Dirga)
Lukáš Linek, Jaromír Mazák, Matouš Pilnáček, Michael Škvřhák: Volební volatilita v postkomunistické Evropě (Daniel Šarovce)
Ondřej Špaček, Marie Hermanová, Michal Lehečka, Ludmila Władyniak: Pravidla vkusu. Jak se společností rozhoduje, co je v kultuře hodnotné (David Skalický, Barbora Doležalová)

Sociologický časopis / Czech Sociological Review
Recenzovaný oborový vědecký časopis vydávaný Sociologickým ústavem AV ČR, v. v. i.
Přináší zásadní stati rozvíjející českou sociologii.
Časopis je dostupný pouze online na <https://review.soc.cas.cz>
Vychází 4x ročně (smíšeně česky a anglicky).

Sociologický časopis Czech Sociological Review

Volume 61 (2025)
Number 2 **2—25**

MIROSLAVA RÁKOCZYOVÁ, ROBERT TRBOLA, ONDŘEJ HORA: Role sankcí v přímé práci s uchazeči o zaměstnání
HELENA VYCHOVÁ, OLEXANDR STUPNYTSKY, HELENA MAREŠOVÁ, MARIE TÁBORSKÁ, PETR VÍŠEK: Role záchranné sociální sítě v období covidu-19
MICHAL PAVLÍŠEK: O pohraničním švejkování: projev vyzoru a podryvání česko-slovenské hranice za časů pandemie covidu-19

**Sociologický ústav
Akademie věd ČR**

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
Tiskové a ediční oddělení
Jiřská 1, 110 00 Praha 1, tel. 210 310 217
e-mail: casopis@soc.cas.cz

Searching for the Stability of Healthcare Systems under Ageing Population Conditions in Germany, Austria and Czechia

Patrick Mini

Abstract

This paper investigates the impact of ageing populations on the financial stability of healthcare in Germany, Austria and Czechia within the context of distinct healthcare systems. It emphasises the financial risk management perspective and analyses demographic trends and healthcare spending. The study provides a comparative analysis and highlights the challenges posed by ageing populations, such as increased healthcare expenditure and changing demographics. It also discusses how each of the countries responds to these challenges, including efforts at digitalisation, healthcare consolidation and strategic planning. The research underscores the need for adaptive reforms to ensure sustainable healthcare systems in the context of demographic shifts.

Keywords:

healthcare financial stability, healthcare systems, healthcare risk management, Germany, Austria, Czechia

Abstrakt

Článek zkoumá dopad stárnutí populace na finanční stabilitu zdravotní péče v Německu, Rakousku a Česku v kontextu odlišných systémů zdravotní péče. Zdůrazňuje perspektivu řízení finančních rizik a analyzuje demografické trendy a výdaje na zdravotní péči. Studie přináší srovnávací analýzu a ozřejmuje výzvy spojené se stárnutím populace, jako jsou zvýšené výdaje na zdravotní péči a měnící se demografické ukazatele. Zabývá se také tím, jak jednotlivé země na tyto výzvy reagují, včetně úsilí o digitalizaci, konsolidaci

zdravotní péče a strategické plánování. Výzkum zdůrazňuje potřebu adaptivních reforem k zajištění udržitelných systémů zdravotní péče v kontextu demografických změn.

Klíčová slova:

finanční stabilita zdravotní péče, systémy zdravotní péče, řízení rizik ve zdravotnictví, Německo, Rakousko, Česko

1. Introduction

The global demographic landscape is currently undergoing a profound transformation marked by a continuous increase in the proportion of the elderly population (Goodhart & Pradhan, 2020). This demographic shift poses a significant challenge to healthcare systems worldwide, thus necessitating the comprehensive assessment of its impact on the financial stability of healthcare systems (Cristea et al., 2020, p. 1). Understanding these demographic changes and their consequences for healthcare financing is crucial in terms of financial risk management. Financial risk management refers in this paper to the identification, evaluation and mitigation of fiscal vulnerabilities in health system financing structures caused by demographic change.

This paper focuses on addressing this critical issue within the specific contexts of Germany, Austria and Czechia, i.e. three European countries that are characterised by distinct healthcare systems and demographic profiles. The analysis of the financial impacts of ageing populations on healthcare systems is of crucial importance in terms of financial risk management.

The primary objective of this paper is to examine and evaluate the repercussions of ageing populations on the financial stability of healthcare systems in these nations from the financial risk management perspective. Ageing populations are inherently associated with heightened healthcare expenditure, due primarily to the increased prevalence of chronic diseases and the related increase in demand for

healthcare services (Marešová et al., 2015, p. 534). From the financial risk management standpoint, this study aims to achieve the following key objectives:

The analysis of demographic trends: The study will investigate current and projected demographic trends in Germany, Austria and Czechia, with particular reference to ageing populations. This analysis will provide the context for forming an understanding of the challenges faced by these countries with concern to healthcare financing and the associated financial risks. The comparative analysis allows for the cross-country assessment of the various system vulnerabilities and provides insight into which structural elements – such as financing sources or governance fragmentation – contribute most significantly to resilience or fragility in the face of demographic ageing.

The examination of healthcare expenditure: The study will investigate the healthcare expenditure patterns in the three countries, considering factors such as public and private financing mechanisms, government expenditure and out-of-pocket expenses. The investigation will subsequently allow us to determine the financial burden placed on healthcare systems, a critical consideration in terms of financial risk management.

The study compares the healthcare financing mechanisms of Germany, Austria and Czechia aimed at identifying both similarities and differences. By searching for the impact of ageing populations within these distinct systems, we are able to obtain valuable insight into the effectiveness of the three healthcare financing models and their implications for financial risk management.

Building on the analysis, we then discuss the policy implications for the healthcare systems in these countries, with the consideration of the respective financial risk management strategies. This will encompass recommendations for the potential introduction of reforms and/or risk mitigation strategies aimed at addressing the financial challenges posed by ageing populations within the financial risk management framework.

The study aims to make a meaningful contribution to the ongoing discourse on healthcare sustainability via the consideration of demographic changes, particularly from the financial risk management perspective. Understanding how ageing

populations impact the stability of healthcare financing is of paramount importance for policymakers, healthcare professionals and financial risk managers alike, since it facilitates the development of strategies that ensure continued accessibility and the quality of healthcare services for all citizens while effectively managing the financial risks.

2 Demographic Trends

The 21st century has witnessed a profound transformation in global demographics, marked by a notable increase in the elderly population. This demographic shift, often referred to as the ageing population or the “greying” of societies, stems from various factors including declining birth rates, increased life expectancy and advances in healthcare (Breyer & Lorenz, 2021, p. 661). The consequences of this global phenomenon are far-reaching and extend to various aspects of society, including healthcare systems (Hinrichs, 2021, p. 409). An ageing population is characterised by the increased prevalence of chronic diseases and a higher demand for healthcare services, thus leading to a substantial increase in healthcare expenditure (Rokicki et al., 2020, p. 3). Moreover, this demographic shift has implications for workforce dynamics, the healthcare infrastructure and policy formulation, as governments grapple with the need to ensure adequate healthcare access and financial sustainability in the face of ageing populations.

Germany, Austria and Czechia, as European nations with distinct healthcare systems and demographic profiles, provide intriguing case studies in the context of ageing populations. Specific ageing population characteristics are emerging in these countries, which present challenges for both healthcare planning and the development of healthcare policies. Germany, for instance, boasts one of Europe’s most significantly ageing populations, with a rapidly growing proportion of elderly citizens (Blümel et al., 2020, p. 4). As with the broader European Union (EU), Germany is grappling with an ageing population, and this demographic shift is expected to become more pronounced in coming years. In particular, the proportion of individuals under 15 years of age remained relatively stable at around 13.1% from 1995 to 2018. Conversely, the share of those aged 65 and older has surpassed that of younger

cohorts, increasing from 15.5% to 21.7% during the same period. Germany now ranks second among EU member states in terms of the highest share of elderly citizens, trailing only behind Italy. Furthermore, the segment of the population aged 80 or older grew from 4% in 1995 to 6% in 2018, with projections indicating a potential rise to between 9% and 13% by 2060 (Blümel et al., 2020, p. 3).

Austria, while experiencing a similar trend, exhibits a unique demographic structure that is influenced by factors such as migration (Bachner et al., 2018, p. 3).

Czechia is experiencing the significant ageing of its population; the proportion of individuals aged 65 and older increased from 13.8% in 2000 to every fifth person in 2021. The ageing trend is projected to intensify further, i.e. Czech Statistical Office estimates anticipate that by 2101, nearly 30% of the total population will fall into the 65 and older age group, while the share of those aged 15–64 years is expected to decrease (Bertoli al., 2023, p. 4). In 2021, the population aged 0–14 years constituted 16.1% of the population, and 4.2% of Czechs had reached the age of 80 and older. In comparison, this figure remains below the EU average of 6.5% (Bertoli al., 2023, p. 4). Projections for all three countries indicate the continued expansion of population ageing, which has profound implications for healthcare systems. The demand for healthcare services, long-term care facilities and geriatric medicine is expected to rise, thus impacting healthcare financing and resource allocation. Consequently, understanding the specifics of ageing populations in Germany, Austria and Czechia is pivotal in terms of effective healthcare policymaking and financial planning for each of these nations (Cho & Lee, 2022).

3 Theoretical Backgrounds

Ageing populations are often assumed to be a major driver of rising healthcare needs and costs (Goodhart & Pradhan, 2020). However, this relationship is more complex than a simple linear correlation with chronological age would suggest. A more nuanced understanding requires the integration of the concept of Healthy Life Expectancy (HLE), which takes into account not only longevity but also the quality of these additional years. HLE reflects the number of years individuals can expect

to live in good health and is, thus, a more appropriate metric for assessing future healthcare demands than age alone (Clarfield, 2018).

Various studies have revealed significant variations in HLE across countries, as shaped by socioeconomic factors, healthcare access and public health investment. For example, in the European Union, the gross domestic product and spending on care for the elderly are positively associated with HLE, while factors such as long-term unemployment exert negative impacts (Jagger et al., 2008). These findings suggest that population ageing does not automatically equate with higher dependency or costs, especially when health policies promote active ageing and the prevention of chronic diseases.

The theoretical foundation is further strengthened by the “compression of morbidity” hypothesis, which holds that increased life expectancy may be accompanied by a delay in the onset of disability, thus leading to fewer years in poor health. Recent data from China supports this suggestion and shows that older adults are living proportionally more years in good health than in previous decades (Dong & Li, 2024). This is in alignment with broader international efforts, such as the EU’s Healthy Life Years initiative, in terms of refining how we measure and respond to demographic shifts (Robine et al., 2013).

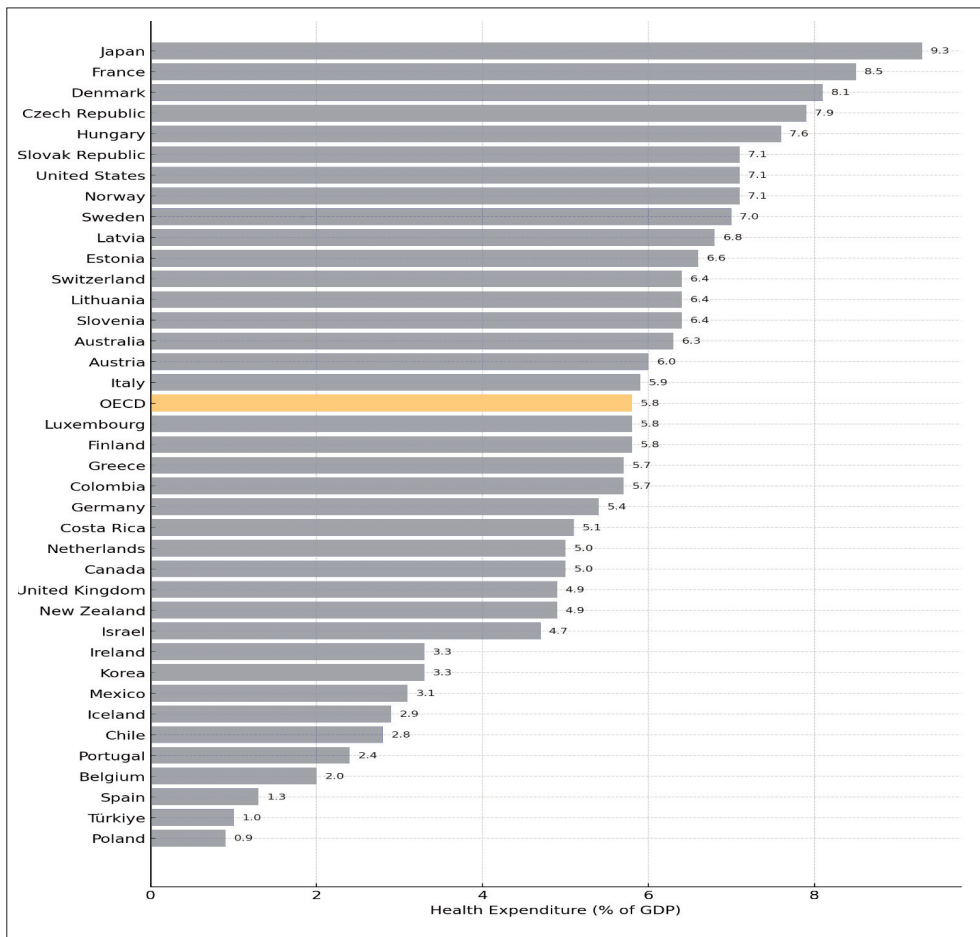
4 Healthcare Systems and Expenditure

Healthcare has emerged as a fundamental component of expenditure, investment and employment in developed economies (Rokicki et al., 2020, p. 2). There is a pronounced link between healthcare spending and a nation’s economic prosperity, as well as the well-being of its population. In member countries of the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), expenditure on pensions and public healthcare represent a substantial share of overall public spending, with significant variations across nations. These differences can be attributed to factors such as the design of the healthcare system and the demographic structure of the population. For example, countries such as France and Japan allocate over 8% of their gross domestic product (GDP) to public healthcare expenditure. In contrast, the Netherlands and Switzerland report considerably lower shares—around 5% and 6.4%,

respectively. Austria and Czechia fall in between, with public healthcare spending slightly above 6% and over 7.9% of GDP, respectively.

These disparities reflect not only demographic differences but also variations in healthcare accessibility and the institutional characteristics of the healthcare and

Figure 1: Healthcare Expenditure in OECD countries

Source: Own compilation based on: (OECD Social Expenditure, 2023, p. 3-4)

pension systems of specific countries, including the role played by private health insurance. (OECD Social Expenditure, 2023, p. 3-4).

The comparison of health expenditure in Germany, Austria and Czechia reveals a number of distinct patterns. In 2018, Germany dedicated the largest shares of expenditure to inpatient care (27.9%) and ambulatory care (26.1%), with long-term care also comprising a significant expenditure area (Blümel et al., 2020, p. 76). Healthcare spending in Austria in 2015 was notable for its highest allocation to hospital services (38.7%) of any EU country, thus emphasising the prioritisation of inpatient over outpatient care (Bachner et al., 2018 p. 88). Data from 2020 on Czechia reflects a similar trend, with a proportion of inpatient care of 29.9% and of outpatient services of 23.2%, followed by spending on pharmaceuticals (Bertoli al., 2023, p. 76).

All three countries allocate a substantial portion of their health expenditure to long-term care and pharmaceuticals, thus indicating the similar healthcare priorities of Central European countries. The financial indicators across the three healthcare systems—rising contributions and out-of-pocket payments, projected deficits and a growing reliance on government subsidies—suggest that all three systems are facing mounting challenges in terms of achieving long-term financial sustainability in light of demographic ageing. While responses vary with regard to their scope and timing, current reforms may well fall short of fully addressing the structural pressures anticipated over the next few decades. Recent studies have indicated that, despite efforts at reform and already attempted reforms, healthcare expenditure in all three countries is expected to increase in the future. Various studies have highlighted an overall increase in the costs of medical products and services (Bertelsmann Stiftung, 2019; Greiner, Witte & Gensorowsky, 2024).

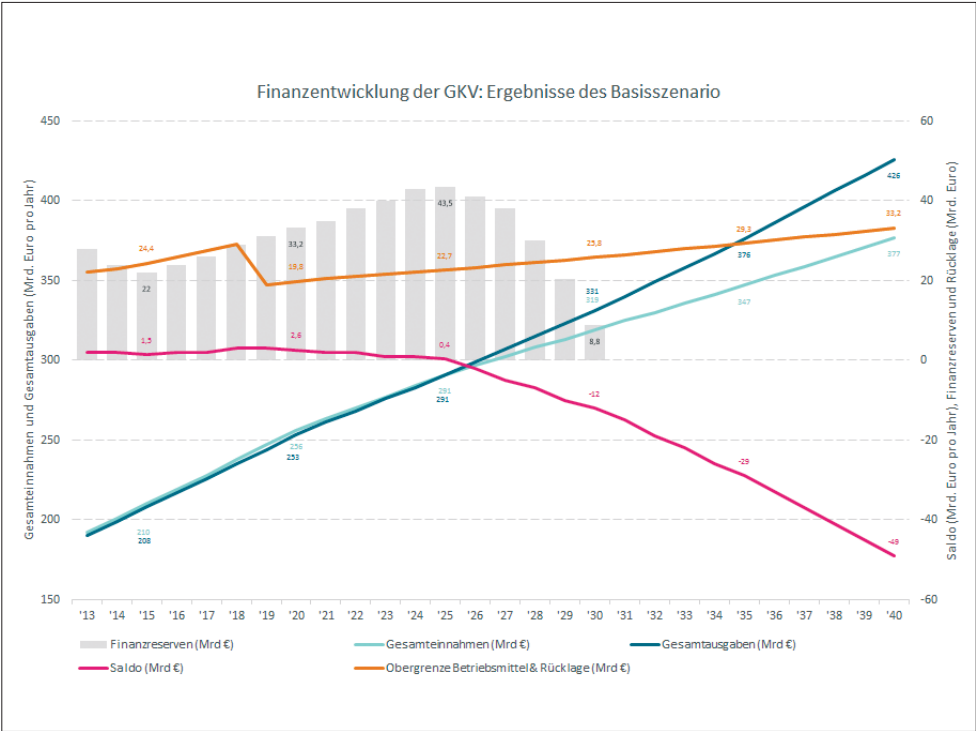
Germany provides a particularly good example of this trend. Projections suggest that the statutory health insurance fund (Gesetzliche Krankenversicherung, GKV) deficit could reach nearly 50 billion euros by 2040. This alarming forecast underscores the growing pressure on the financial sustainability of the system and the necessity of policy interventions. To maintain the current contribution rate of 15 percent, the annual federal subsidy (Bundeszuschuss), currently set at 14.5 billion euros—approximately 7 percent of contribution income—would need to rise to 70 billion euros

by 2040. At that point, it would represent around one-fifth of total contribution income (Bertelsmann Stiftung, 2019; Greiner, Witte & Gensorowsky, 2024; Zeddies, 2023).

Figure 2 illustrates the projected financial development of Germany's statutory health insurance system. It shows how rising expenditures and demographic shifts will strain the existing financing model and highlights the widening gap between income and spending under current policy assumptions.

By visualising the various dynamics, the figure reinforces the need for either significant increases in contribution rates and subsidies or fundamental structural healthcare financing reforms. This pattern is not unique to Germany; similar chal-

Figure 2: Financial Development of the Statutory Health Insurance in Germany

Source: (Bertelsmann Stiftung, 2019)

lenges are expected in Austria and Czechia, where demographic pressures and increasing demand for healthcare services are exerting similar upward pressure on public health spending.

Increases in healthcare expenditure have also been projected for Austria and Czechia—not only as a result of demographic change, but also due to rising costs associated with advances in medical technology, inflation and pharmaceutical products.

4.1 Germany

Germany has two completely separate health insurance systems: statutory and private, which renders the German healthcare system unique.

Germany's healthcare system, which covers around 90% of its population through the statutory health insurance system (GKV), relies on contributions from both employees and employers, which are managed by self-governing sickness funds, thus ensuring the equitable allocation of resources based on the healthcare needs of its members. In addition, general tax revenue plays a significant role in the funding infrastructure and technology upgrades at healthcare facilities (Blümel et al., 2020, p. 72).

The German healthcare system benefits from a federal subsidy, the Bundeszuschuss, which supports the GKV in terms of covering general health services, thereby stabilising insurance contribution income. Furthermore, the long-term care insurance system (Pflegeversicherung), introduced in 1996, is funded through contributions from insured individuals and employers. This insurance system addresses the increasing need for long-term nursing care services, particularly in the context of the country's ageing population (Störmann, 2022, p. 673). The long-term care insurance system in Germany faces financial challenges that have been exacerbated in recent years due to the significant expansion of services, which has impacted both the statutory and private nursing care insurance systems. Statutory nursing care insurance has at times struggled due to insufficient funding, which is being

compounded by demographic changes due to which the contributions of current members are being used to cover current expenses without building substantial reserves for future needs (Störmann, 2022, p. 673).

It is worth noting that approximately 10% of the insured population in Germany opts for private health insurance (PKV), which operates separately from the GKV and provides a different set of benefits and services (Weber, 2012, p. 286).

The literature reports a general lack of consensus regarding the consequences of the differences between the GKV and PKV systems. Some authors argue that the distinct competitive conditions result in both the under and overutilisation of health-care services, with GKV members potentially experiencing inadequate access with the consequent overutilisation of PKV services (Prasuhn & Wilke, 2021, p. 22). Another group of health economists emphasises the incentive effects created by the duality of the PKV and GKV systems. According to this perspective, the competition between PKV and GKV exerts positive impacts on the allocation of healthcare services, thus leading to improvements in the quality of healthcare services due to competition between the systems (Störmann, 2022, p. 658).

4.2 Austria

Regarding the financing of healthcare in Austria, health insurance contributions have remained stable in recent years. In 2015, such contributions covered 44.8% of current health expenses and 60% of public current expenditure. Tax revenue, which constituted the second-largest funding source, amounted to 30.8% of total expenditure and 40% of public expenditure in the same year. Meanwhile, private spending—including the supplemental PKV system made up a quarter of current health expenses. Significantly, out-of-pocket payments in Austria are relatively high compared to other high-income EU countries, i.e. 18% of health expenses, which was above the EU-28 average of 15% in 2015 (Bachner et al., 2018 p. 88).

Healthcare financing in Austria employs a dual approach, combining income-based social health insurance contributions with general taxation, thus ensuring both fairness and financial responsiveness (Hofmacher, 2013, p. IX). The funds collected

are allocated strategically to diverse healthcare services, with the prioritisation of uniform care quality. However, concerns have arisen over rising costs and administrative complexities. The decentralised multiple management entities of the system are potentially hindering administrative efficiency, thus prompting suggestions for the streamlining and reduction of bureaucratic overheads in order to contain costs while safeguarding access to, and the quality of, healthcare (Bachner et al., 2018, p. 39). A reform was subsequently introduced aimed at consolidating the governance of the healthcare system at the national level. This was achieved by amalgamating the nine regional social health insurance funds into one centralised structure. This move aimed to both streamline the administration and improve the efficiency of the healthcare system (Polin et al., 2021, p. 818).

The 2013 reform focused on enhancing efficiency in the healthcare system, particularly in the hospital management sector. It aimed to streamline the administrative processes and foster improved coordination between the various healthcare providers (Renner, 2020, p. 86). Renner highlights that, despite significant efforts, the Austrian healthcare system continues to face issues regarding the distribution of responsibility and accountability. These aspects, that encompass expenditure, overall functioning and financing, remain divided between various entities: social insurance funds, the federal state and the provinces (Bundesländer). This fragmentation poses ongoing challenges for the effective management and reform of the healthcare system (Renner, 2020, p. 86).

The 2017 reform further built upon these improvements, emphasising primary healthcare. It aimed to strengthen primary care services by improving accessibility and the degree of integration, thus reducing the dependence on hospital-based care. These reforms collectively aimed for improved patient care, cost efficiency and the overall sustainability of the healthcare system in Austria, in alignment with broader European healthcare objectives (Bachner et al., 2018, p. 209).

4.3 Czechia

The Czech healthcare system relies predominantly on public funding, with the Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR (VZP), the country's largest health insurance

fund, serving as the central financial administrator (Fiala & Mareš, 2008, p. 117). The VZP manages a centralised account wherein GKV contributions are pooled so as to cover the healthcare costs of diverse demographic and social groups, including non-working individuals such as retirees, people on parental leave and job seekers. Via a centralised fund management approach, the VZP strives for efficient and equitable healthcare financing and ensuring universal access to healthcare services (Bertoli et al., 2023, p. 17).

Healthcare spending in Czechia is notably lower than the EU average, accounting for 7.8% of its GDP in 2019 and €2,362 per capita. Most of this expenditure is covered by public funding, which, at 82% in 2019, exceeded the EU average of 79.7%. This funding is primarily sourced through a mandatory insurance system. A significant portion of insurance revenue, currently one-quarter, is provided via state contributions for “economically inactive insured persons,” (Brock, 2023, p. 32) such as students, pensioners and the unemployed.

Although the Czech healthcare system continues to rely heavily on public funding, recent developments indicate a notable shift in the balance between public and private contributions. Between 2000 and 2018, the share of public spending of current health expenditure decreased from nearly 90% to 83%, while out-of-pocket payments increased significantly, reflecting a statistically significant upward trend (Tambor et al., 2021). This development suggests that financial gaps are increasingly being filled not through private health insurance, which plays only a marginal role in Czechia, but rather through rising household payments. These include co-payments for medical products, pharmaceuticals and dental services outside the standard benefit package. In this context, the role of private contributions in the Czech healthcare system is growing via the expansion of direct payments by patients rather than through insurance-based mechanisms, thus raising concerns about equity and access in the face of demographic pressures.

The comparative analysis of healthcare financing in Germany, Austria and Czechia reveals structural vulnerabilities in all three systems in the face of demographic ageing. Germany faces particularly high projected deficits in its statutory health insurance system (GKV), which could reach nearly €50 billion by 2040, thus necessitating

a federal subsidy increase from €14.5 to €70 billion in order to maintain contribution levels. While Austria has implemented consolidation reforms aimed at improving efficiency, it continues to struggle with fragmented responsibilities and high out-of-pocket payments (18% in 2015). The Czech system, while still largely publicly funded, has experienced a steady decline in the share of public financing (from 90% to 83% between 2000 and 2018) that is being replaced primarily by direct household payments rather than structured insurance mechanisms. These developments indicate that although each country has adopted policy measures aimed at enhancing the resilience of its healthcare system, none has yet implemented a fully sustainable financing model capable of absorbing the dual pressures of increased healthcare demand and a shrinking contribution base. The combination of rising expenditure, the limited diversification of revenue sources and reliance on intergenerational transfers underscores the urgent need for broader structural reforms.

5 Responses to Demographic Challenges and Financial Risk Management

Much of the current debate on the impact of demographic ageing concerns rising healthcare expenditure. However, the comprehensive analysis of financial sustainability must also consider the sources available for healthcare financing, which are also being affected by demographic changes. As the proportion of elderly individuals increases and the working-age population shrinks, revenue streams based on payroll taxes and social contributions are likely to become increasingly unsustainable (Rokicki, Perkowska & Ratajczak, 2020).

Aimed at modelling this dual challenge, the Population Ageing financial Sustainability gap for Health systems (PASH) simulator was developed by the European Observatory on Health Systems and Policies in collaboration with the WHO Centre for Health Development in Kobe. The tool projects how both healthcare expenditure and revenue will evolve up to 2100 under differing demographic scenarios and assumptions concerning economic growth, taxation and labour force participation (Normand, Williams & Cylus, 2022). It highlights that ageing not only increases

healthcare costs but also erodes the traditional financing base of healthcare systems. Countries that rely heavily on employment-based contributions, such as Germany and Austria, face a structural mismatch between future healthcare demands and funding capacity.

In response, the introduction of healthcare financing reforms is crucial in terms of enhancing the long-term sustainability of health insurance schemes. In addition to cost containment approaches, policy efforts must focus on the modernisation and diversification of financing mechanisms by integrating strategies that address both expenditure pressures and revenue vulnerabilities. As part of a comprehensive approach, countries are increasingly leveraging technology and data analytics so as to anticipate demographic trends and optimise resource allocation. At the same time, emphasis is increasingly being placed on preventive care and community-based health initiatives aimed at the more effective management of the demand for healthcare (Normand, Williams & Cylus, 2022).

The following sections of the paper explore how Germany, Austria and Czechia are specifically addressing these challenges—each of them employing strategies tailored to their respective health system structures and demographic profiles.

5.1 Germany

The Ambulatory Care Enhancement Act (KHPfIEG) which was introduced in 2023 is aimed at making savings in Germany's healthcare system via, in particular, targeting the largest area of expenditure, i.e. inpatient care (Blümel et al., 2020, p. 76). By shifting 25 percent of inpatient treatment to outpatient care, the act seeks to reduce the financial and operational burdens associated with hospital stays, which should contribute to overall cost reductions. The reallocation of funds through the DRG (Diagnosis Related Group) payment system is expected to support the financial feasibility of this transition (Regierungskommission für eine moderne und bedarfsgerechte Krankenhausversorgung, 2022, p. 3).

The drive towards digitalisation in the healthcare system in Germany is centred on the introduction of electronic patient records and e-prescriptions, along with

ensuring the secure exchange of data (Blümel et al., 2020, p. 205). In parallel, efforts are being made to extend the scope of services under the Long-Term Care Insurance (LTCI) scheme as a response to growing needs related to demographic ageing. The broad reform process initiated via the introduction of the Long-term Care Realignment Act of 2012 expanded healthcare eligibility criteria, notably to include those suffering from dementia. Previously, this group was unofficially categorised under the somewhat vague '0 care level', but was subsequently reclassified under the new system as Grade I in a revised five-grade categorisation system. While the expansion of coverage under the LTCI in Germany was accompanied by gradual increases in contribution rates (rising from 2.05% in 2013 to 3.05% in 2019), concerns remain with respect to the financial sustainability of the LTCI system. Given these challenges, further increases in contributions for both the LTCI and the GKV (Gesetzliche Krankenversicherung) systems appear to be inevitable. This situation underscores the need for continued evaluation and potential reforms aimed at ensuring the long-term viability of these crucial healthcare services (Blümel et al., 2020, p. 206).

Demographic changes and the rising costs of healthcare are the most pressing problems facing the German healthcare system (Ärzteblatt.de, 24. Januar 2024). A study by Fiedler (2008) revealed that the employee contribution to the statutory health insurance (GKV) system could potentially increase by 4 to 5 percentage points by 2050. Demographic change is a major determinant of the development of the contribution rate. This factor manifests itself in the GKV system through expenditure increases (due to rising healthcare needs in old age). These deviations can be attributed to the fact that expenditure profiles have steepened over time based on age, with healthcare costs for the elderly rising more significantly than those for younger individuals (Albrecht & Ochmann, 2021). However, calculating the revenue developments of the statutory health insurance (GKV) system is not straightforward and must consider factors such as wage levels, economic growth and so on (Blöß, 2005). Aimed at mitigating the impact of increases in premiums at advanced ages, all policyholders in the private health insurance (PKV) system between the ages of 21 and 60 are obliged to establish age reserves (Alterungsrückstellung), which results in the premiums paid exceeding the actual costs incurred

for the services utilised (Prasuhn & Wilke, 2021, p. 18). The difference is then invested with interest in the capital market. This principle is known as the capital funding method. In the event of a person changing their health insurance provider, the age reserve can be transferred. In 2022, the total amount of the private health insurance age reserve amounted to more than 300 billion euros (Simon, 2023, p. 695).

5.2 Austria

Austria has responded to increased cost pressures in its healthcare system by introducing further reforms. The most significant change concerns the consolidation of its nine regional health insurance funds into a single Austrian Health Insurance Fund, which insures approximately 80% of the employed population. This consolidation measure is expected to result in a more efficient administration system and cost savings. However, a ministry-commissioned efficiency study on the Austrian health insurance system suggests that the number of insurers alone is not the main reason for the current inefficiencies in the system. Rather, the dual financing structure (health insurance providers and the federal states) and the limited risk structure of compensation between insurance carriers appear to offer greater potential for efficiency, concerning which the government has undertaken to increase the level of harmonisation of the range of services and co-payments between insurance carriers (Bachner et al., 2018, p. 226).

5.3 Czechia

The Czech Ministry of Health has introduced a strategic plan with a time horizon up to 2030 aimed at both enhancing the capabilities of the healthcare system and addressing the challenges posed by the ageing population. Central to this plan is the enhancement of public health literacy and focusing more intensely on preventative measures (Bertoli et al., 2021, p. 142). However, the plan has faced criticism for lacking a robust financial underpinning structure, as noted by Brock (2023, p. 32). Moreover, to date, the plan fails to address the shortage of nursing staff,

an issue exacerbated by inadequate financial compensation that is driving professionals into alternative careers.

Aimed at reducing administrative expenses, Czechia has adopted digital solutions for monitoring purposes and the delivery of healthcare, a move highlighted by Polin et al. (2020, p. 821).

In summary, demographic ageing is expected to exert growing pressure on healthcare systems through rising expenditure on long-term care, medical treatment and age-related chronic conditions.

6 Conclusion

This paper investigated the financial sustainability of healthcare systems in Germany, Austria and Czechia in the light of demographic ageing. All three countries face similar challenges: rising expenditure, increasing demand for long-term care and growing pressure on their contribution- and tax-based financing models.

While each country has initiated reforms - Germany through federal support and digitalisation, Austria by consolidating its insurance funds, and Czechia with a focus on prevention and health literacy, these measures alone may not be sufficient.

In order to ensure long-term financial stability, the following steps are essential:

1. Diversification of revenue streams beyond labour-based contributions so as to adapt to shrinking workforces.
2. Strengthening of cost-efficiency through digitalisation, integrated care and outcome-based financing.
3. Expansion of health promotion and prevention schemes aimed especially at reducing long-term healthcare costs.
4. Employment of strategic forecasting tools, such as the PASH simulator, so as to anticipate funding gaps and to adjust policies proactively.

Demographic change is not a temporary shock but a permanent shift. Future-proofing healthcare systems requires bold structural reforms, more efficient financing and a proactive, cross-sectoral approach.

References

- Albrecht, M., & Ochmann, R. (2021). Abschätzung des Finanzbedarfs In der GKV bis 2025 unter besonderer Berücksichtigung einer stärkeren Steuerfinanzierung versicherungsfremder Leistungen—Szenarien-Analyse, Ergebnisbericht für die DAK-Gesundheit, IGES, <https://www.dak.de/dak/download/fohlen-iges-2463382.pdf>
- Ärzteblatt.de. (24. Januar 2024). GKV-Finanzierung: Krankenkassen ermahnen Ministerium, <https://www.aerzteblatt.de/treffer?mode=s&wo=1041&typ=1&nid=148849&s=Bundeszuschuss>
- Bachner, F., Bobek, J., Habimana, K., Ladurner, J., Lepuschütz, L., Ostermann, H., Rainer, L., Schmidt, A. E., Zuba, M., Quentin, W., & Winkelmann, J. (2018). Austria: Health system review. *Health Systems in Transition*, 20(3), 1-256.
- Bahnsen, L., & Wild, F. (2023). Entwicklung der Prämien und Beitragseinnahmen in PKV und GKV. Köln: Wissenschaftliches Institut der PKV.
- Bertelsmann Stiftung. (2019, Oktober 09). Defizit der Krankenkassen steigt bis 2040 auf fast 50 Milliarden Euro. <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/themen/aktuelle-meldungen/2019/oktober/defizit-der-krankenkassen-steigt-bis-2040-auf-fast-50-milliarden-euro#link-tab-149188-11>
- Bertoli, P., Bryndová, L., & Votápková, J. (2021). The Czech health care system. In *The Sustainability of Health Care Systems in Europe* (Vol. 295, pp. 139-152). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0573-855520210000295013>
- Blöß, T. (2005). Krankenkassenbeiträge: Düstere Zukunftsvisionen. *Deutsches Ärzteblatt*, 102(42), A-2838 / B-2398 / C-2262. Abgerufen von <https://www.aerzteblatt.de/archiv/48787/Krankenkassenbeitraege-Duestere-Zukunftsvisionen>
- Blümel, M., Spranger, A., Achstetter, K., Maresso, A., & Busse, R. (2020). Germany: Health system review. *Health Systems in Transition*, 22(6), pp.1–273.
- Breyer, F., & Lorenz, N. (2021). The “red herring” after 20 years: ageing and health care expenditures. *The European Journal of Health Economics*, 22, 661-667. <https://doi.org/10.1007/s10198-020-01203-x>

- Brock, H. (2023). Die Erben des Dichters. Das österreichische Gesundheitswesen ÖKZ, 64(5), 30-32. <https://doi.org/10.1007/s43830-023-0306-4>
- Cho, D., & Lee, K. W. (2022). Population aging and fiscal sustainability: Nonlinear evidence from Europe. *Journal of International Money and Finance*, 126, 102665. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102665>
- Cristea, M., Noja, G. G., Stefea, P., & Sala, A. L. (2020). The impact of population aging and public health support on EU labor markets. *International journal of environmental research and public health*, 17(4), 1439. <https://doi.org/10.3390/ijerph17041439>
- Clarfield, A. (2018). Healthy Life Expectancy Is Expanding. *Journal of the American Geriatrics Society*, 66. <https://doi.org/10.1111/jgs.15165>
- Di Lego, V., & Sauerberg, M. (2023). The Sensitivity of the Healthy Life Years Indicator: Approaches for Dealing with Age-Specific Prevalence Data. *Comparative Population Studies*. <https://doi.org/10.12765/cpos-2023-06>
- Dong, J., & Li, Q. (2024). Trends and patterns of the healthy life expectancy of the elderly in China. *Chinese Journal of Sociology*. <https://doi.org/10.1177/2057150x241259521>
- Greiner, W., Witte, J., & Gensorowsky, D. (2024). Suche nach einer stabilen, verlässlichen und solidarischen Finanzierung der gesetzlichen Krankenversicherung. *Wirtschaftsdienst*. <https://doi.org/10.2478/wd-2024-0158>
- Fiala, P., & Mareš, M. (2008). Nach der Reform ist vor der Reform: Das tschechische Wohlfahrtssystem. *Europäische Wohlfahrtssysteme: Ein Handbuch*, 109-126.
- Goodhart, C. A. E., & Pradhan, M. (2020). *The great demographic reversal: Ageing societies, waning inequality, and an inflation revival*. London: Palgrave Macmillan.
- Hinrichs, K. (2021). Recent pension reforms in Europe: More challenges, new directions. An overview. *Social Policy & Administration*, 55(3), 409-422. DOI: 10.1111/spol.12712
- Hofmacher, M. M. (2013). *Das österreichische Gesundheitssystem. Akteure, Daten, Analysen*. MWV Medizinisch Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, Berlin.

- Lackner, S., Bachner, F., & Zuba, M. (2023). Austrian Health Expenditure Projections and Excess Health Expenditure due to COVID. *The European Journal of Public Health*, 33. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckad160.1699>
- Marešová, P., Mohelská, H., & Kuča, K. (2015). Economics aspects of ageing population. *Procedia economics and finance*, 23, 534-538. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00492-X](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00492-X)
- Niehaus, F. (2008). *Prognose des Beitragssatzes in der gesetzlichen Krankenversicherung*. Köln: Wissenschaftliches Institut der PKV.
- Normand, C., Williams, G. A., & Cylus, J. (2022). The implications of population ageing for health financing in the Western Pacific Region: exploring future scenarios and policy options for selected countries using the PASH simulator. In *The implications of population ageing for health financing in the Western Pacific Region: exploring future scenarios and policy options for selected countries using the PASH simulator*.
- OECD (2023). *Social Expenditure (SOCX) Update 2023: The rise and fall of public social spending with the COVID-19 pandemic*, OECD, Paris, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/the-rise-and-fall-of-public-social-spending-with-the-covid-19-pandemic_0c92ca71/12563432-en.pdf
- OECD. (2023). *Country Health Profile 2023: Czechia*. Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/deliver/24a9401e-en.pdf?itemId=%2Fcontent%2Fpublication%2F24a9401e-en&mimeType=pdf>
- OECD. (2023). *Country Health Profile 2023: Austria*. Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/deliver/0f110d90-en.pdf?itemId=/content/publication/0f110d90-en&mimeType=pdf>
- OECD. (2023). *Country Health Profile 2023: Germany* Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/deliver/21dd4679-en.pdf?itemId=/content/publication/21dd4679-en&mimeType=pdf>
- Polin, K., Hjortland, M., Maresso, A., van Ginneken, E., Busse, R., & Quentin, W. (2021). Top-Three health reforms in 31 high-income countries in 2018 and 2019: an expert informed overview. *Health Policy*, 125(7), 815-832. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2021.04.005>

- Prasuhn, A. M., & Wilke, C. B. (2021). Reformoption Bürgerversicherung? eine Nutzwertanalyse vor dem Hintergrund aktueller und künftiger Herausforderungen des deutschen Krankenversicherungssystems (No. 2). KCV Schriftenreihe der FOM. <http://hdl.handle.net/10419/235934>
- Regierungskommission für eine moderne und bedarfsgerechte Krankenhausversorgung. Hrsg. Vom Bundesministerium für Gesundheit. Zweite Stellungnahme und Empfehlung der Regierungskommission für eine moderne und bedarfsgerechte Krankenhausversorgung, 22. September 2022, https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/K/Krankenhausreform/BMG_REGKOM_Bericht_II_2022.pdf
- Renner, A. T. (2020). Inefficiencies in a healthcare system with a regulatory split of power: a spatial panel data analysis of avoidable hospitalisations in Austria. *The European Journal of Health Economics*, 21(1), 85-104. <https://doi.org/10.1007/s10198-019-01113-7>
- Robine, J., Cambois, E., Nusselder, W., Jeune, B., Oyen, H., & Jagger, C. (2013). The joint action on healthy life years (JA: EHLEIS). *Archives of Public Health*, 71, 2 - 2. <https://doi.org/10.1186/0778-7367-71-2>
- Rokicki, T., Perkowska, A., & Ratajczak, M. (2020). Differentiation in healthcare financing in EU countries. *Sustainability*, 13(1), 251. <https://doi.org/10.3390/su13010251>
- Simon, M. (2023). Schlussbetrachtung: Perspektiven für die Weiterentwicklung der gesetzlichen Krankenversicherung. In: *Der Einfluss des Neoliberalismus auf die deutsche Gesundheitspolitik. Gesundheit. Politik - Gesellschaft – Wirtschaft* (695-710). Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-41099-5_11
- Störmann, W. (2022). Krankenversicherungen. In Störmann, W. (Hrsg.). *Gesundheits- und Umweltökonomik klipp & klar* (S. 171-194). Springer Gabler. https://doi.org/10.1007/978-3-658-38397-8_7
- Tambor, M., Klich, J., & Domagała, A. (2021). Financing Healthcare in Central and Eastern European Countries: How Far Are We from Universal Health Coverage?

International Journal of Environmental Research and Public Health, 18.
<https://doi.org/10.3390/ijerph18041382>.

Weber, R. (2012). Plädoyer für eine reformierte Dualität: Die Kritik an der Privaten Krankenversicherung ist oft mehr ideologisch als sachlich motiviert. Dennoch bleiben Baustellen für die Branche. Zeitschrift für Wirtschaftspolitik, 61(3), 286–298. DOI: 10.1515/zfw-2012-0306

Zeddies, G. (2023). Entwicklung der öffentlichen Gesundheitsausgaben. Wirtschaftsdienst, 103(6), 424–426.

Patrick Mini, M.Sc. | mail@patrickmini.de

is a doctoral student of the University of Finance and Administration (Vysoká škola finanční a správní), Estonská 500/3 10100 Prag, Czechia. He is head of sales in a financial services company and an expert in health insurance.

Nově otevřený distanční studijní program: Možná i pro Vás?

Karlova univerzita otevírá od roku 2025 nový magisterský studijní program, který umožní pokračovat ve studiu těm zájemcům, kteří již absolvovali bakalářský program v sociálně vědních, ale i zdravotnických, přírodovědných či technických oborech, mohou již být zaměstnání a rádi by dosáhli úplného vysokoškolského vzdělání v novém, dynamicky se vyvíjejícím oboru

VEŘEJNÁ A SOCIÁLNÍ POLITIKA.

Studenti se v průběhu studia i po jeho absolvování mohou uplatňovat v sociálních a zdravotních službách, ve veřejné správě, v občanském nebo komerčním sektoru při řešení sociálních, ekonomických, ekologických, ale i politických problémů. Budou tedy pro život lépe vybaveni i jako úředníci, politici, konzultanti či novináři.

Praktické zkušenosti studentů považujeme v distanční podobě studia za přednost, která jim nabídne lepší propojení studia s prací a umožní jim lépe si vybrat studijní specializaci a témata pro plnění studijních povinností.

Dvouleté studium předpokládá v průběhu každého semestru osobní účast na třech soustředěních vždy v pátek a v sobotu. Ve všem ostatním se budou moci spolehnout na pečlivě zpracované online pomůcky, které budou dostupné 24 hodin 7 dní v týdnu.

Zájemci o studium naleznou podrobnější studijní nabídku na

<https://iss.fsv.cuni.cz/uchazeci/magisterske-studijni-obory/verejna-socialni-politika-distancni>
Přihlášku ke studiu v akademickém roce 2025/26 bude nutno podat do 31. března 2025.

Poznatky z výzkumu

Jak změřit přístupnost bydlení? Tvorba a pilotní použití Metodiky mapování a kategorizace přístupnosti bytu¹

Kateřina Novotná – Jan Tomandl

Článek popisuje vývoj a pilotní použití metodiky pro mapování a hodnocení přístupnosti bytu ve stávajícím českém bytovém fondu z hlediska osob s omezenou schopností pohybu nebo orientace, a to v kontextu stárnutí populace. Předkládaná metodika reflektuje nové standardy přístupného bydlení ukotvené v české legislativě v roce 2024 a navazuje na dva již existující nástroje pro mapování a hodnocení přístupnosti vystavěného prostředí – švédský nástroj Housing Enabler a českou Metodiku kategorizace přístupnosti objektů. Na základě výchozích materiálů a odborné praxe ustanovil panel odborníků sadu 230 parametrů, které je potřeba sledovat pro identifikaci stavebně-technických bariér a vyhodnocování přístupnosti bytu. Pilotní použití metodiky ukázalo, že v bytech určených osobám se zdravotním postižením se v rozporu se související legislativou i uživatelským komfortem vyskytují často chybná řešení dispozic a vybavení hygienického zázemí. Naopak v běžném bytovém fondu jsou byty odpovídající kategorii se základními parametry standardu přístupného bydlení, případně mohou této kategorie dosáhnout stavebně nenáročnou úpravou. Metodika může pomoci obcím při pasportizaci bytů v jejich správě.

Úvod

Přístupnost bydlení je jedním z klíčových aspektů kvality života lidí s pohybovým nebo smyslovým omezením. Současně hraje tento faktor zásadní roli v podpoře strategie stárnutí v místě.

¹ Tvorba metodiky, o níž pojednává tento článek, byla podpořena grantem Studentské grantové soutěže ČVUT č. SGS24/066/OHK1/1T/15.

Podle analýzy Českého statistického úřadu publikované v roce 2019 vzrostl v Česku mezi lety 2013 a 2018 počet osob se zdravotním postižením ve věku 15+ téměř o 3 % na 1,152 mil. Obdobné šetření ČSÚ za další období začalo na podzim 2024. Výsledky budou známy v první polovině roku 2025, ale už teď lze z obecného vývoje demografie odhadnout, že čísla opět poskočí směrem nahoru. Data z roku 2018 ukázala, že zrakovým postižením trpí v Česku 252 tisíc osob a 831 tisíc lidí má postižení pohybové. Nejvýznamnější nárůst pak zkoumaná skupina vykazuje v seniorském segmentu. Mezi osobami se zdravotním postižením staršími 80 let se porucha pohybového aparátu týká 85 % z nich (Výběrové šetření osob se zdravotním postižením, 2019). Tato skutečnost ukazuje, že řešení přístupného bydlení v Česku je stále důležitější problematikou, kterou je nutné řešit.

Podobnému problému čelí celá Evropa. Jak ukazují četné výzkumy, země starého kontinentu reagují na stárnutí populace a zvýšení počtu občanů se zdravotním postižením pomocí legislativních i strategických kroků.

Politiky evropských zemí podporují stárnutí v místě s cílem odlehčit přetížené institucionální péči a zároveň dosáhnout úspor nákladů, protože setrvání seniora v domácím prostředí je v porovnání s institucionální péčí významně levnější (van Hoof, Blom, Post & Bastein, 2013). Okolnosti a podmínky vystavěného prostředí pro tuto strategii však nejsou příznivé. Starší studie Centra pro výzkum stárnutí odhaduje, že 80 % seniorů v českých krajských městech musí překonávat schody při cestě domů nebo ven z bytu (Petrová Kafková, 2013), o přístupnosti samotných bytů už se nezmínuje. Novější a komplexnější data o bariérách v existujícím běžném bytovém fondu v Česku nejsou k dispozici. Přístup do svého bydlení bez schodů nemá rovněž 80,7 % seniorů v Německu (Nowossadeck, Romeu Gordo & Lozano Alcántara, 2023). Stávající bytový fond Finska, který patří k nejmladším v Evropě, je se schody přístupný pouze z 10 % (Kaasalainen & Huuhka, 2016), přestože finský stavební zákon přístupnost bydlení řeší už od roku 2017; kromě přístupnosti společných prostor bytového domu ukládá také povinnost zřídit v každém bytě obytného domu alespoň jedno hygienické zázemí s manipulačním prostorem o velikosti kruhu o průměru 1300 mm (The National Building Code of Finland, 241/2017 Government Decree on Accessibility of building, 2017).

Podpora strategie stárnutí v místě, doma ve vhodném prostředí, je žádoucí nejen ekonomicky. Většina (85 %) seniorů by chtěla ve svém stávajícím bydlení dožít a jen 9 % z nich se v blízké budoucnosti chystá odstěhovat ze současného bydlení (Gibas & Kážmér, 2013). Podobné výsledky přináší i rozsáhlá studie zaměřená na preference bydlení seniorů a preseniorů v Polsku (Jancz & Manasterska, 2023).

Důležitým krokem pro úspěšné naplňování strategie stárnutí v místě, ale i podpory přístupného neinstitucionalizovaného bydlení je zmapování stavu existujícího bytového fondu a analýza jeho stavebně-technických bariér, na něž by se v dalších krocích měla upřít systematická pozornost. Pro hodnocení přístupnosti bytů ale v České republice chybí odpovídající nástroje, pomocí nichž by bylo možné objektivním způsobem tento aspekt bydlení „změřit“.

Převzetí existující zahraniční metodiky pro inventarizaci přístupnosti českého bytového fondu se ukázalo jako problematické s ohledem na specifika místního vystavěného prostředí, které formovaly různé vlivy, například používané materiály, technické vybavení, ale především národní legislativa. Právní předpisy ošetřující přístupnost staveb včetně bydlení se v jednotlivých zemích Evropy v mnoha požadavcích významně liší, což se pak přirozeně propisuje do podoby budov.

Cílem předložené práce bylo vytvoření nástroje pro důkladné zmapování a následné zhodnocení míry přístupnosti existujících bytů v českém prostředí. A to s úmyslem vytvořit takovou metodiku, kterou by bylo možné použít v obecním i soukromém bytovém fondu, v bytech obydlených i neobydlených a bytech běžných i určených pro bydlení osob se zdravotním postižením.

Výsledky tvorby metodiky a hodnocení jejího pilotního použití jsou předloženy v následujícím textu.

1. Teoretická východiska

Základními výchozími materiály metodiky jsou dva již existující nástroje pro mapování a hodnocení přístupnosti prostředí – Housing Enabler a Metodika kategorizace přístupnosti objektů. Společnou charakteristikou obou nástrojů je objektivní posuzování přístupnosti prostředí provedené vnějším pozorovatelem. Další klíčová

teoretická východiska jsou obsažena ve výsledku výzkumného projektu Hledání nových metod pro podporu implementace principu univerzálního designu v investiční podpoře bydlení a legislativním rámci ošetřujícím přístupnost a bezbariérové užívání se zaměřením na bydlení, což jsou především vyhláška č. 146/2024 Sb., o požadavcích na výstavbu, a závazná ČSN 73 4001 Přístupnost a bezbariérové užívání.

1.1 Výzkumný projekt Hledání nových metod pro podporu implementace principu univerzálního designu v investiční podpoře bydlení

Cílem výzkumného projektu, který probíhal na Fakultě architektury ČVUT v Praze mezi lety 2019–21 s podporou Ministerstva pro místní rozvoj ČR prostřednictvím Technologické agentury České republiky, bylo zejména revidovat požadavky na bezbariérové užívání staveb v oblasti bydlení na úrovni bytů a bytových domů. Tehdejší legislativa definovala pouze jeden typ bytu zvláštního určení, jehož podoba byla výsledkem součtu všech požadavků různých cílových skupin osob se zdravotním postižením a jeho uplatnitelnost ve větším měřítku byla často ekonomicky neefektivní.

Příprava nového metodického postupu vycházela ze tří základních pilířů. Prvním byla analýza zahraničních přístupů k bydlení pro osoby se zdravotním postižením a souvisejícího legislativního prostředí. Tato rešerše přinesla poznatky zejména ze Švédska a Německa, kde pracují s různými standardy přístupnosti bytů na základě možností plnohodnotného využití vozíku v celém bytě, v části bytu nebo využívání např. pouze chodítka. Druhým pilířem byl kvalitativní výzkum v podobě průzkumu uživatelských potřeb založený na individuálních hloubkových rozhovorech s cílovou skupinou. Celkový vzorek 40 respondentů byl složen z různých skupin osob s pohybovým i zrakovým omezením. Forma polostrukturovaného rozhovoru umožnila tazatelům přistupovat ke každému respondentovi individuálně. Třetím pilířem byla analýza principů univerzálního designu ve vztahu k ekonomické udržitelnosti a aplikovatelnosti ve větším měřítku.

Výzkumný projekt tak vytvořil certifikovanou Metodiku uplatňování principů univerzálního designu a celoživotního bydlení v bytové výstavbě (Šestáková et al.,

2021), která nově definuje jednotlivé standardy a požadavky bydlení dle typu a míry přístupnosti:

- Univerzální standard S 120
- Bezbariérový standard S 150
- Specifický standard S 180
- Požadavky pro osoby se zrakovým omezením.

V roce 2024 se tato metodika stala základem pro nové legislativní požadavky na přístupnost bydlení a jednotlivé standardy se promítly i do nové normy ČSN 73 4001 Přístupnost a bezbariérové užívání.

Autoři tohoto článku se zúčastnili uvedeného výzkumného projektu. Zejména kvalitativní výzkum se členy cílové skupiny v jejich domácnostech byl velmi významným zdrojem zkušeností a zároveň prvotní úvahou nad vznikem hodnoticího nástroje, který by precizně popsal stavebně technický stav již existujícího bytového fondu, včetně specifického bydlení pro osoby se zdravotním postižením. I tzv. byty zvláštního určení totiž vykazovaly množství chyb a nedostatků.

1.2 Vyhláška o požadavcích na výstavbu a ČSN 73 4001

V červenci roku 2024 nabyla účinnosti nová vyhláška Ministerstva pro místní rozvoj ČR č. 146/2024 Sb., o požadavcích na výstavbu. Jedná se o jednotný prováděcí předpis zákona č. 283/2021 Sb., stavebního zákona, ve znění pozdějších předpisů. Tato vyhláška v části páté – zvláštní požadavky na některé stavby –, konkrétně v § 49, upravuje rozdělení bytů na základě klasifikace, která obsahově vychází z již zmíněné Metodiky uplatňování principů univerzálního designu a celoživotního bydlení v bytové výstavbě.

Zavedenou legislativní zkratkou v § 3 písm. j) vyhláška odkazuje do své přílohy č. 14, která stanoví seznam ČSN norem k jednotlivým ustanovením této vyhlášky. Tímto způsobem je vyhláškou zezávazněna právě norma ČSN 73 4001 Přístupnost a bezbariérové užívání. Norma se tak stává základním dokumentem i pro oblast přístupnosti bydlení, ve které jsou v bodě 14 podrobně definovány následující standardy:

- Byt s univerzálním standardem S 120: Byt představuje základní, nejnižší prostorové požadavky, které mohou vyhovět např. osobám využívajícím k pohybu chodítko. Hlavním požadavkem tohoto standardu je možnost zajištění manipulačního prostoru o velikosti kruhu o průměru nejméně 1 200 mm ve všech místnostech.
- Byt s bezbariérovým standardem S 150: Byt představuje standard, který je vhodný pro osoby využívající různé typy vozíku s různým druhem zdravotního znevýhodnění. Standard umožňuje neomezené užívání vozíku ve všech místnostech bytu bez nutnosti využití asistence při základních činnostech a je definován manipulačním prostorem o velikosti kruhu o průměru nejméně 1 500 mm ve všech místnostech.
- Byt se specifickým standardem S 180: Dispozice a uspořádání bytu zohledňuje potřeby osob na lehátku nebo vozíku s využitím zdvihacího zařízení a celodenní péče asistenta. Byt představuje standard definovaný požadavkem na manipulační prostor o velikosti kruhu o průměru nejméně 1 800 mm, tento požadavek je však nutné naplnit pouze v některých místnostech bytu, minimálně v jedné obytné místnosti a v koupelně.
- Bytový standard pro osoby s těžkým zrakovým postižením (a pro osoby se sluchovým postižením): Požadavky na společné prostory a domovní vybavení bytového domu jsou ukotveny napříč normou i zmíněnou vyhláškou, neboť stavební zákon je ve svém § 149 zahrnuje do obecného režimu přístupnosti. Byt určený osobám s těžkým zrakovým postižením musí mít pravouhlé uspořádání.

Kromě základního požadavku na manipulační prostor je v každém standardu definován souhrn dalších technických a prostorových aspektů, které vychází buď z individuálních potřeb cílové skupiny ve vazbě na danou kategorii, nebo z obecných požadavků na přístupnost této normy.

Z výše uvedených legislativních předpisů byla vyvozena část limitů kategorií nově vzniklé Metodiky mapování přístupnosti a kategorizace bytu. Použity byly však, z hlediska uživatelských profilů, pouze podstatné prvky, protože při hodnocení přístupnosti stávajícího bytového fondu podle všech detailních technických požadavků

ČSN 73 4001 by naprostá většina existujících bytů, a to běžných i tzv. bytů zvláštního určení, nesplňovala žádný standard.

1.3 Housing Enabler

Metodika Housing Enabler (HE) byla vyvinuta ve Švédsku. Její první podoba byla publikována už v roce 1996 (Iwarsson & Isacson, 1996). Po čtrnácti letech dalšího výzkumu a aplikace vyšla v roce 2010 aktualizovaná verze (Iwarsson & Slaug, 2010).

Metodika vznikla jako nástroj pro posouzení přístupnosti bydlení a bezprostředního venkovního prostředí z hlediska ergoterapie (Iwarsson, 1999). Vychází z definice přístupnosti ve smyslu vztahu mezi funkční kapacitou jedince a požadavky vystavěného prostředí, teoretickým základem nástroje je Lawton-Nahemowův ekologický model z roku 1973. Housing Enabler je proto založen na třístupňovém přístupu. Staví na jednom dotazníku zaměřeném na funkční kapacitu jednotlivce (osobní složka – P) se 14 dotazovanými položkami a jednom kontrolním položkovém seznamu zacíleným na přístupnost prostředí (složka prostředí – E) se 161 zjišťovanými položkami, případně v redukované verzi s 61 položkami (Carlsson et al., 2009). Formulář složky E používá dichotomické uzavřené otázky (ano/ne). Po sběru dat následuje analýza shody osoby a prostředí (P-E). Výsledkem je kvantitativní skóre přístupnosti hodnoceného bydlení (Iwarsson et al., 2012).

Od svého vzniku do současnosti byl nástroj HE uplatněn při výzkumu v několika dalších zemích, přičemž při přenosu metodiky do nového prostředí došlo k menším či významnějším modifikacím environmentální složky. Specifické výzkumné verze projektu jsou k dispozici v němčině, maďarštině a lotyštině (Iwarsson et al., 2012).

Zásadní modifikací prošel nástroj HE v Japonsku. Po konsensuálních diskusích navrhla odborná skupina jeho úpravu, aby se lépe zachytily vlastnosti japonského vystavěného prostředí. Revidovaný formulář složky E se rozšířil na 261 položek, přičemž 15 položek bylo odstraněno kvůli jejich nedostatečné relevanci pro japonské bydlení, 115 položek bylo naopak přidáno (Tsuchiya-Ito et al., 2024).

Formulář složky E nástroje HE (zaměřený na data o prostředí) se stal pro tvorbu předkládané metodiky cenným zdrojem poznatků. Poskytl důležité vodítko pro prvky a funkce, které je uvnitř bytu podstatné sledovat. Limitem složky E se ukázaly být uzavřené dichotomické otázky. Z odpovědí ano/ne by nebylo možné získat dostatečnou podrobnost (např. přesnou šířku dveří) pro zamýšlený účel nové metodiky. Při důkladném studování nástroje HE se také vyjevily rozdíly mezi českým a švédským prostředím. HE například neobsahuje otázky ke schodišťovým plošinám, které se v českých bytových domech poměrně často instalují.

Složka P nástroje HE (sledující funkční kapacitu jednotlivce) a následující analýza shody osoby a prostředí se v předkládané metodice záměrně nepoužila, protože by vznikající metodiku omezila pouze na mapování bytů obydlených konkrétním člověkem. Nástroj by tak nebylo možné použít na byty neobydlené.

1.4 Metodika kategorizace přístupnosti objektů

Metodika kategorizace přístupnosti objektů vznikla s podporou Ministerstva pro místní rozvoj ČR za účelem přehledné a jednotné prezentace informací o přístupnosti veřejných staveb uživatelům a zástupcům cílové skupiny napříč republikou (Metodika kategorizace přístupnosti objektů, 2020).

Jejím autorem je kolektiv odborníků na problematiku architektonických bariér a přístupnosti budov a veřejného prostoru – Pracovní skupina pro jednotnou metodiku mapování a kategorizace přístupnosti prostředí –, která vznikla v roce 2011. Formou pravidelných diskusních panelů se skupina tématu věnuje do současnosti.

Metodika kategorizace přístupnosti objektů, poprvé vydaná v roce 2015, klasifikuje stávající objekty do tří skupin podle míry přístupnosti. Na základě strukturovaného a podrobného sběru dat hodnotí stávající objekty na kategorii přístupné, částečně přístupné, nepřístupné / obtížně přístupné.

Každá z těchto kategorií má nastavené limity (např. minimální rozměry výtahové klece nebo maximální sklon rampy), které jsou odvozeny z uživatelských zkušeností, z možností osob s různým typem postižení, ale i z právních předpisů a technických standardů vozíků či různých kompenzačních pomůcek.

Mapováním (sběrem dat v terénu) se sledují skutečné podmínky v objektu. Předmětem mapování může být například škola v novostavbě, stejně tak poliklinika ve starší zástavbě nebo městský úřad v památkově chráněném objektu (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2018).

Data z reálného prostředí se zanášejí do strukturovaného formuláře, jehož položky jsou zaměřeny na stavebně-technické parametry a vazbu sledovaných prvků (např. vazbu výtahu na vstup do budovy). Parametry se zaznamenávají v naměřených číselných hodnotách. Ostatní položky se hodnotí dichotomickým způsobem, výběrem z nabídky pojmů, nebo slovně.

Vysoká míra podrobnosti sesbíraných dat pak umožňuje širokospektré využití, včetně návrhů úprav prvků, které nesplňují požadavky legislativy.

Poslední revize Metodiky kategorizace přístupnosti objektů proběhla na jaře 2020.

Systém, se kterým MKPO pracuje, tj. způsob záznamu dat z terénu se zaměřením na hodnocení prostředí (složku E, stavebně technický stav) a následným přiřazováním výstupu k uživatelskému profilu s typickou kompenzační pomůckou (nikoliv konkrétní osobě), se stal hlavním podkladem předkládané Metodiky mapování přístupnosti a kategorizace bytu.

2. Tvorba metodiky (metoda)

Tvorba metodiky probíhala v pěti navazujících krocích.

V prvním kroku tvorby metodiky byly precizně stanoveny účely vznikajícího nástroje. Autoři a spolupracující panel odborníků na problematiku přístupnosti prostředí se shodli, že Metodika mapování a kategorizace přístupnosti bytu by měla sloužit pro: 1) kategorizaci existujících bytů vztaženou k přístupným bytovým standardům stanovených výše uvedenou legislativou (např. při pasportizaci bytů ve fondu obcí); 2) pro určování nedostatků a chybných řešení v existujících bytech určených pro bydlení osob s pohybovým nebo těžkým zrakovým postižením; 3) pro identifikaci

běžných bytů ve stávajícím bytovém fondu obcí, které mají potenciál pro úpravu v jednom ze standardů přístupného bydlení za ekonomicky přijatelných podmínek; 4) pro sběr podkladových dat k následným stavebně technickým úpravám.

Ve druhém kroku byla vybrána forma vznikajícího nástroje. Ze dvou výchozích nástrojů (HE a MKPO) byl zvolen systém MKPO, který lépe odpovídá stanovenému účelu, protože je zaměřen na sběr dat o prostředí bez vazby na konkrétního uživatele. U relevantních prvků navíc zaznamenává konkrétní číselné hodnoty, což umožňuje více možností, jak s daty dále pracovat.

Ve třetím kroku byla stanovena prvotní sada sledovaných parametrů. Ty byly rozčleněny do čtyř základních oddílů a tří příloh: 1) obecné informace (adresa atd.); 2) přístupová cesta a vstup do bytového domu (sklon přístupové komunikace atd.); 3) společné prostory bytového domu (schody ve společné chodbě atd.); 4) byt (prostor pro hygienu, prostor pro trvalé spaní atd.); příloha výtah; příloha plošina; příloha rampa.

Ve všech oddílech a přílohách bylo navrženo celkem 247 sledovaných parametrů, které byly odvozené ze sledovaných parametrů nástrojů MKPO (pro vnější prostředí) a HE (pro interiér bytu), odborné praxe, uživatelské zkušenosti a souvisejících právních předpisů.

Ve čtvrtém kroku byla provedena validace položek shodou osmičlenného panelu odborníků (posuzovatelů), který byl složen ze 4 metodiků – členů Pracovní skupiny pro jednotnou metodiku mapování a kategorizace přístupnosti prostředí, 2 sociálních pracovníků zaměřených na práci s lidmi se zdravotním postižením, 1 architekta a 1 ergoterapeuta. Mezi členy panelu byly zároveň 2 osoby s pohybovým omezením a jedna osoba s těžkým zrakovým postižením. Metodou použitou pro validaci byl výpočet indexu obsahové validity (CVI). Posuzovatelé hodnotili každou navrženou položku na škále -1, 0, +1, přičemž hodnota +1 má nejvyšší obsahovou validitu. Položky, u nichž byl poměr obsahové validity (CVR) nižší než 0,25, byly ze sady odebrány. Kritickou hranicí CVI pro jednotlivé oddíly formuláře byla hodnota 0,75 (Ayre & Scally, 2017). Validací došlo k redukci položek na 232 prvků. Tímto způsobem byla stanovena podoba formuláře pro následné pilotní užití.

V posledním kroku tvorby metodiky byl navržen systém kategorizace přístupnosti bytů. Kategoríí bylo stanoveno celkem pět:

- kategorie se základními parametry bytového univerzálního standardu S 120;
- kategorie se základními parametry bytového bezbariérového standardu S 150;
- kategorie se základními parametry bytového specifického standardu S 180;
- kategorie se základními parametry bytového standardu pro osoby s těžkým zrakovým postižením;
- kategorie běžného bytu nesplňujícího podmínky přístupnosti.

K prvním čtyřem kategoriím se vztahují charakteristiky (soubory limitů). Ty jsou odvozeny: 1) z limitů MKPO pro vnější přístupnost bytu (přístupová cesta, vstup do bytového domu, společné prostory bytového domu); 2) ze základních parametrů bytových standardů přístupného bydlení, jež do české legislativy přinesla v roce 2024 výše zmíněná rekodifikace veřejného stavebního práva.

Kompletní vytvořená metodika tak představuje dvoustupňový nástroj pro hodnocení přístupnosti existujících bytů. Skládá se ze dvou složek: nástroje pro sběr dat (formulář) a nástroje pro hodnocení přístupnosti bytu (kategorizace).

3. Pilotní použití metodiky (metoda)

3.1 Zkoumaný vzorek a doba pilotního šetření

Pro pilotní šetření byl vybrán vzorek 24 bytů, které byly měřeny (mapovány) a hodnoceny (kategorizovány) dvakrát. Celkem tedy proběhlo 48 měření a hodnocení. Všechny byty byly součástí bytových domů. Bytové domy charakterizuje společný vstup, společné prostory pro více bytových jednotek a společná vazba na okolní prostředí. Individuální bydlení v rodinných domech nebylo s ohledem na zamýšlené využití nástroje předmětem testu.

Měření proběhlo na území hlavního města Prahy, které má rozmanitý bytový fond. Nabízí tedy žádoucí heterogenní soubor ve smyslu stáří, konstrukčního typu,

vlastnictví i účelu bytu. Stáří bytových domů, v nichž se zkoumané byty nacházely, se pohybovalo od výstavby z poslední dekády 19. století až po domy z 21. století. Z hlediska konstrukčního systému se jednalo o domy zděné, prefabrikované (panelové) i monolitické (skeletové).

Vybraný vzorek bytů byl ze dvou třetin v soukromém vlastnictví, třetinu pak tvořily byty ve správě obce.

V souladu s účelem pilotního šetření bylo do vzorku zahrnuto 16 běžných bytů existujícího bytového fondu bez specifických vlastností charakterizujících bydlení pro osoby s omezenou schopností pohybu a orientace a osm bytů zvláštního určení, tj. bytů určených pro ubytování osob se zdravotním postižením, u nichž byl předpoklad vyšší míry přístupnosti a pro zkoumanou oblast specifického vybavení daných dobou výstavby.

Vzhledem k tomu, že cílem pilotního testu bylo odhalit případné nedostatky navrženého metodického nástroje, neobsahoval vzorek byty zjevně bariérové. Mezi hlavní kritéria výběru byly proto zařazeny pouze byty, které se nacházely v 1. nadzemním podlaží bytového domu, nebo v bytovém domu s výtahem. Parametry výtahu nebyly při výběru vzorku brány v potaz. Podobně se při výběru nezohledňovala skutečnost, zda se 1. nadzemní podlaží domu nachází v uliční úrovni.

Metodika byla testována po dobu 4 měsíců v druhé polovině roku 2024.

3.2 Sběr dat

Data během pilotního šetření byla získávána kvantitativní metodou, a to pomocí pevně strukturovaného formuláře, který byl vyvinut jako příloha metodiky (viz kapitola Vývoj metodiky).

Sběr dat byl proveden vždy přímo v terénu. Vzhledem k tomu, že cílem bylo získat data o skutečném stavu mapovaných objektů, nebyly záměrně využívány jiné zdroje dat jako například projektová dokumentace, která nemusí mít potřebnou podrobnost nebo nemusí odpovídat realitě stavby. Ze stejného důvodu nebyly využívány zprostředkované údaje od uživatelů bytů.

Ke každému bytu byly pořízeny dvě datové sady. To znamená, že sběr dat s využitím strukturovaného formuláře byl v každém bytě zkoumaného vzorku

proveden dvakrát, a to odděleně (ale v krátkém časovém odstupu v délce maximálně čtyř týdnů) dvěma různými dvoučlennými mapovacími týmy. Prvotní sběr vždy provedl zkušený tým složený z autorů metodického materiálu. Tím se zajistil sběr žádoucích dat a nedošlo k odchylkám z důvodu nepochopení specifické terminologie použité ve formuláři (např. šikmá schodišťová plošina, podjezd pod umyvadlem, odsazení zvonkové signalizace od rohu apod.).

S cílem prověřit srozumitelnost navrženého metodického postupu i formuláře byl pak proveden druhý sběr dat dvoučlenným nezkušeným týmem, který si před započítím terénní práce prostudoval metodická doporučení pro mapování a kategorizaci, jež jsou součástí navrženého metodického materiálu.

Oba sběry dat byly provedeny s využitím kalibrovaných laserových dálkoměrů s doplňkovou funkcí sklonoměru pro měření příčných a podélných sklonů přístupových komunikací a případných ramp. Parametry byly sbírány výhradně ve třech měrných jednotkách, v centimetrech (pro šířky, hloubky a délky prvků), procentech (pro sklony ramp a komunikací) a kilogramech (pro nosnost plošin).

Součástí mapování bytů bylo také pořízení fotografií relevantních prvků, kterými jsou zejména vstupní dveře, zdvihací zařízení v bytovém domě, hygienická zázemí bytů, kontrastní značení schodišť apod. Fotodokumentaci pořizoval primárně první, zkušený tým.

Mapování bytů probíhalo vždy se souhlasem a za přítomnosti uživatele nebo vlastníka bytu.

3.3 Porovnání datových sad a vyhodnocení pilotního užití metodiky

Smyslem duplicitního strukturovaného sběru dat a následného duplicitního vyhodnocení přístupnosti bytu v souladu s navrženými kategoriemi metodiky bylo prověření srozumitelnosti struktury metodického nástroje, porozumění použitým termínům, odhalení chybějících položek formuláře a navržení doplňujících metodických pokynů pro terénní sběr.

Porovnáním sad bylo zjištěno, že oběma týmům je srozumitelné, o kterých součástech bytu se data sbírají a do kterých oddílů formuláře se zaznamenávají.

U dvou porovnávaných datových sad ke stejnému bytu běžně docházelo k drobným, z hlediska kategorizace nevýznamným odchylkám v naměřených hodnotách.

V případech, že se naměřená data u stejné položky významně rozcházela, došlo ke konfrontaci pracovních postupů obou týmů. Tímto způsobem se odhalilo nepochopení metodických pokynů pro vyplňování formuláře, které tak bylo nutné doplnit o potřebné instrukce. Jednalo se např. o světlou šířku dveří, tj. skutečnou funkční šířku v nejužším místě (může být zúžená např. soklem u podlahy, madlem na dveřích apod.).

Z porovnání datových sad rovněž vyplynulo, že nezkušený tým v několika případech neporozuměl specifické terminologii. Například měl výraznou tendenci zaměňovat při prvotní identifikaci termíny „plošina“ (elektrické nebo hydraulické zdvihací zařízení) a „rampa“ (nakloněná rovina), v přílohách formuláře zaměřených na tyto dva prvky ale parametry vyplnil správně. Dále neporozuměl termínu „podjezd pracovní plochy“ nebo souslovím „čelní a boční nástup na WC mísu“. Autoři metodiky se proto rozhodli kromě textového dovysvětlení metodických pokynů doplnit materiál o názorné ilustrace.

Na základě pilotního použití metodiky se z formuláře odstranily dva sledované parametry. Prvním z nich bylo hmatové označení štítku u sklepního boxu, které sice aktuálně platná legislativa požaduje, ale které lze snadno doplnit bez nároků na stavební nebo technickou úpravu.

Z formuláře se také odstranilo pole sledující 30centrimetrový přesah zábradlí od hrany nástupního a výstupního stupně schodiště, protože i v praxi se tento prvek aplikuje pouze zřídka.

Po úpravě formuláře a metodických pokynů byla Metodiky mapování a kategorizace přístupnosti bytu uveřejněna na specializovaném webu Přesbariéry.cz.

Z mapování a návazné kategorizace 24 bytů zařazených do pilotního použití metodiky vyplynulo následující: mezi 16 běžnými byty, na jejichž interiéru legislativa neklade z hlediska přístupnosti žádné požadavky, byly 3 byty zařazeny do kategorie se základními parametry bytového univerzálního standardu S 120. Dva z nich

se nacházely v novostavbě z let 2014 až 2020, jeden (s rekonstruovaným hygienickým zázemím) v panelovém domě ze 70. let minulého století. Kategorii se základními parametry bytového univerzálního standardu S 120 se dále blížil další byt, který by uvedeného standardu dosáhl snadným odstraněním pevné prosklené zástěny u sprchového koutu v koupelně. Jednalo se o byt v novostavbě z roku 2020.

Do sledovaného vzorku bylo zařazeno osm bytů zvláštního určení, které by svými vlastnostmi měly odpovídat kategorii se základními parametry bytového bezbariérového standardu S 150. Mapováním se ukázalo, že reálně do této kategorie patří pouze dva z nich. Šest dalších bylo zařazeno do kategorie se základními parametry bytového univerzálního standardu S 120. Důvodem byly menší manipulační prostory před vstupem do bytu, zúžené světlé šířky dveří/průchodů v bytě, dveře otvírané směrem do koupelny a chybně řešené hygienické zázemí.

Diskuse

V průběhu projektu se diskutovalo zejména o míře podrobnosti sběru dat z pohledu efektivity metodiky. V případě většího množství dat získá analytik/výzkumník přesnější informaci o prostředí. Podrobné datové sady umožňují širokospektré využití. Při předpokladu širšího užití metodiky v jednotlivých obcích ale klade tento způsob práce významné nároky na délku trvání sběru dat (včetně jejich vyhodnocení) i odbornost osoby, která sběr dat provádí. Dalším aspektem je fakt, že čím větší množství dat se z terénu získá, tím větší je pravděpodobnost jejich dřívějšího zastarávání. To, zda byla nastavena správně hranice míry podrobnosti vůči efektivitě, ukáže až další praxe a širší využití metodiky. Je možné, že pro specifický účel, kterým by mohla být například rozsáhlá studie o přístupnosti bydlení v ČR, by mohla vzniknout redukováná sada sledovaných parametrů.

Pilotní použití metodiky i dosavadní praxe spolupracujících odborníků ukázaly, že v reálném prostředí běžně dochází k nedodržování legislativních požadavků na přístupnost a bezbariérové užívání. Opomíjením zdánlivých detailů nebo hrubým porušením předpisů dochází ke vzniku prostor či prvků, které jsou funkční jen

částečně nebo dokonce vůbec. Příkladem může být nekvalitní kotvení opěrných madel u WC mísy nebo otevírání dveří směrem do koupelny v bytech zvláštního určení. Takové řešení je nejen nevhodné, ale i potenciálně nebezpečné. Důvody, proč k tomu dochází, byly opakovaně námětem diskusí výzkumného týmu. S ohledem na efektivitu a ekonomičnost problematiky by si toto téma zasloužilo cílenou pozornost.

Identifikace častých bariér a chybných řešení v existujících bytech určených pro bydlení lidí s pohybovým či smyslovým postižením je prvním krokem k nápravě. Otázkou však zůstává, zda pouhé vytvoření nástroje bude mít sílu problematiku posunout, zefektivnit nakládání s bytovým fondem, a do jaké míry bude v praxi narážet na ochotu a kapacity obcí nástroj správně používat.

Závěr

Bydlení patří mezi základní lidská práva. Stát jakožto garant těchto práv má povinnost přijímat opatření k jejich přiměřenému naplňování. Podpora přístupného bydlení mezi taková opatření bezesporu patří. K tomu, aby byla naplňována správně, je zapotřebí efektivního nástroje, který zajistí dostatečnou znalost vlastního bytového fondu, ale také potřeb v oblasti bydlení specifických skupin osob, včetně osob s různým druhem zdravotního omezení.

Předkládaná metodika, o jejímž vývoji a pilotním použití je tato stať, nabízí nástroj pro mapování a následné hodnocení přístupnosti bytu ve stávajícím bytovém fondu z hlediska osob s funkční poruchou pohybového aparátu a těžkým zrakovým postižením. Dvoustupňová metodika stanovuje v první části postup a strukturovaný formulář pro terénní sběr dat o přístupnosti bytu s vazbou na vstup do bytového domu a nejbližší okolí. V části druhé udává systém hodnocení přístupnosti bytu v souvztáhnosti s novými standardy přístupného bydlení, které do českého prostředí v roce 2024 přinesla rekodifikace veřejného stavebního práva. Ze základních parametrů těchto standardů pro výstavbu vyvozuje metodika čtyři kategorie pro hodnocení existujících bytů. Jsou to: kategorie se základními parametry bytového

univerzálního standardu S 120; kategorie se základními parametry bytového bezbariérového standardu S 150; kategorie se základními parametry bytového specifického standardu S 180; kategorie se základními parametry bytového standardu pro osoby s těžkým zrakovým postižením.

Ke každé kategorii se vztahuje soubor limitů. Pokud hodnocený byt nenaplnuje ve všech stanovených bodech žádnou z nich, je označen jako běžný byt nesplňující podmínky přístupnosti.

Výchozími materiály pro tvorbu metodiky se staly dva již existující nástroje pro mapování a hodnocení přístupnosti vystavěného prostředí – švédský nástroj Housing Enabler a česká Metodika kategorizace přístupnosti objektů.

Autoři článku společně se skupinou odborníků sestavili na základě obou výchozích metodik, odborné praxe, uživatelské zkušenosti a souvisejících právních předpisů formulář s 232 parametry, které je pro vyhodnocování přístupnosti bydlení a identifikaci stavebně-technických bariér ve stávajícím českém bytovém fondu při mapování potřeba sledovat.

Po pilotním použití metodiky na vzorku 24 bytů, z nichž osm mělo status tzv. bytů zvláštního určení, byly z formuláře odebrány dvě položky. Všechny byty byly měřeny a hodnoceny dvakrát. Smyslem duplicitního mapování bylo odhalení případných nejasností a nedostatků v navržené metodice.

Pilotní použití metodiky naznačilo, že v bydlení určeném pro osoby se zdravotním postižením se vyskytují bariéry a chybná řešení, která odporují požadavkům legislativy ošetřující problematiku přístupnosti a bezbariérového užívání. Týká se to zejména dispozic a vybavení hygienického zázemí.

Naopak v běžném bytovém fondu mohou být byty odpovídající kategorii se základními parametry bytového univerzálního standardu S 120. Případně mohou této kategorie stavebně nenáročnou úpravou dosáhnout.

Pro potvrzení a zpřesnění naznačených výstupů by bylo nutné provést studii na rozsáhlém vzorku bytů.

Celkově má nově vytvořená metodika potenciál k tomu, aby byla rozšířena do praxe. Může být využita například při inventarizaci přístupnosti bytového fondu v České republice nebo pomoci obcím při pasportizaci a efektivním přidělování bytů v jejich správě.

Zdroje

- Ayre, C., & Scally, A. J. (2017). Critical Values for Lawshe's Content Validity Ratio. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47(1), 79–86. Dostupné z <https://doi.org/10.1177/0748175613513808>
- Metodika kategorizace přístupnosti objektů. (2020). Retrieved December 19, 2024, from <https://presbariery.cz/cz/mapovani-barierovosti/metodika>
- Carlsson, G., Schilling, O., Slaug, B., Fänge, A., Ståhl, A., Nygren, C., & Iwarsson, S. (2009). Toward a Screening Tool for Housing Accessibility Problems. *Journal of Applied Gerontology*, 28(1), 59–80. Dostupné z <https://doi.org/10.1177/0733464808315293>
- Iwarsson, S., & Isacson, Å. (1996). Development of a Novel Instrument for Occupational Therapy of Assessment of the Physical Environment in the Home – A Methodologic Study on “The Enabler.” *The Occupational Therapy Journal of Research*, 16(4), 227–244. Dostupné z <https://doi.org/10.1177/153944929601600401>
- Iwarsson, S. (1999). The Housing Enabler: An Objective Tool for Assessing Accessibility. *British Journal of Occupational Therapy*, 62(11), 491–497. Dostupné z <https://doi.org/10.1177/030802269906201104>
- Iwarsson, S., & Slaug, B. *Housing Enabler – A method for rating/screening and analysing accessibility problems in housing. Manual for the complete instrument and screening tool* (2010 ed.).
- Iwarsson, S., Haak, M., & Slaug, B. (2012). Current Developments of the Housing Enabler Methodology. *British Journal of Occupational Therapy*, 75(11), 517–521. Dostupné z <https://doi.org/10.4276/030802212X13522194759978>
- Gibas, P., & Kázmér, L. (2013). Bytová situace a preference bydlení brněnské populace 65+ let. Dostupné z <https://data.brno.cz/documents/mestobrna::bytov%C3%A1-situace-a-preference-bydlen%C3%AD-brn%C4%9Bnsk%C3%A9-populace-65-2011-housing-situation-and-housing-preferences-of-the-brno-population-65-2011/explore>
- van Hoof, J., Blom, M. M., Post, H. N. A., & Bastein, W. L. (2013). Designing a “Think-Along Dwelling” for People With Dementia: A Co-Creation Project Between

- Health Care and the Building Services Sector. *Journal of Housing For the Elderly*, 27(3), 299–332. Dostupné z <https://doi.org/10.1080/02763893.2013.813424>
- Iwarsson, S. (1999). The Housing Enabler: An Objective Tool for Assessing Accessibility. *British Journal of Occupational Therapy*, 62(11), 491–497. Dostupné z <https://doi.org/10.1177/030802269906201104>
- Iwarsson, S., Haak, M., & Slaug, B. (2012). Current Developments of the Housing Enabler Methodology. *British Journal of Occupational Therapy*, 75(11), 517–521. Dostupné z <https://doi.org/10.4276/030802212X13522194759978>
- Kaasalainen, T., & Huuhka, S. (2016). Accessibility Improvement Models for Typical Flats: Mass-Customizable Design for Individual Circumstances. *Journal of Housing For the Elderly*, 30(3), 271–294. Dostupné z <https://doi.org/10.1080/02763893.2016.1198739>
- Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. (2018). *Mapování přístupnosti prostředí*. Retrieved December 19, 2024, from https://mmr.gov.cz/getattachment/e35d5ef7-38ef-4941-a94b-98ec4292efb2/mapovani_2018.pdf.aspx?lang=cs-CZ&ext=.pdf
- Metodika kategorizace přístupnosti objektů*. (2020). Retrieved December 19, 2024, from <https://presbariery.cz/cz/mapovani-barierovosti/metodika>
- Nowossadeck, S., Romeu Gordo, L., & Lozano Alcántara, A. (2023). Mobility restriction and barrier-reduced housing among people aged 65 or older in Germany: Do those who need it live in barrier-reduced residences? *Frontiers in Public Health*, 11. Dostupné z <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1098005>
- Petrová Kafková, M. (2013). Užívání prostoru a venkovní mobilita městských seniorů. *Fórum sociální politiky*, 7(3), 19–23.
- Šestáková, I., Kohout, M., Tichý, D., & Tomandl, J. (2021). *Metodika uplatňování principů univerzálního designu a celoživotního bydlení v bytové výstavbě: Certifikovaná metodika pro MMR ČR*. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Retrieved April 22, 2024, from <https://mmr.gov.cz/getmedia/8c0575f9-56b0-448d-8c4a-44fa29dfa07b/METODIKA-UD-2021.pdf.aspx?ext=.pdf>
- Tsuchiya-Ito, R., Slaug, B., Sano, T., Tajima, M., Itoh, S., Uda, K., Yamanaka, T., & Iwarsson, S. (2024). Assessing housing accessibility issues for older adults in

Japan: an expert panel approach to cross-cultural adaptation and content validity of the Japanese housing enabler. *Journal of Housing and the Built Environment*, 39(4), 1767–1782. Dostupné z

<https://doi.org/10.1007/s10901-024-10145-2>

Výběrové šetření osob se zdravotním postižením. (2019). ČSÚ. Dostupné z

[https://csu.gov.cz/docs/107508/eb0b0460-662a-9f50-24b6-](https://csu.gov.cz/docs/107508/eb0b0460-662a-9f50-24b6-7eb0051b8807/26000619.pdf?version=1.0)

[7eb0051b8807/26000619.pdf?version=1.0](https://csu.gov.cz/docs/107508/eb0b0460-662a-9f50-24b6-7eb0051b8807/26000619.pdf?version=1.0)

Mgr. Kateřina Novotná | katerina.novotna@fa.cvut.cz

je doktorandkou a výzkumnicí Ústavu nauky o budovách Fakulty architektury ČVUT v Praze (Department of Building Theory, Faculty of Architecture, Czech Technical University in Prague), Thákurova 2700/9, 166 34 Praha, Česká republika. Dlouhodobě se věnuje problematice přístupnosti a bezbariérového užívání vystavěného prostředí. Ve svém současné práci se zabývá možnostmi uplatnění standardů přístupného bydlení v existujícím běžném bytovém fondu pro potřeby stárnutí.

Ing. arch. Jan Tomandl, Ph.D. | jan.tomandl@fa.cvut.cz

je pedagogickým a vědeckým pracovníkem Ústavu nauky o budovách Fakulty architektury ČVUT v Praze (Department of Building Theory, Faculty of Architecture, Czech Technical University in Prague), Thákurova 2700/9, 166 34 Praha, Česká republika. Je členem pracovní skupiny pro legislativu České komory architektů. Kromě problematiky přístupnosti vystavěného prostředí se ve své odborné praxi věnuje také oblasti bydlení s důrazem na zranitelnou skupinu obyvatel.

Informační servis

Zpráva z konference RELIK 2024

Tereza Frömmelová

Zpráva představuje 17. ročník mezinárodní vědecké konference RELIK 2024 „Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti“, který proběhl 14. – 15. listopadu 2024 na půdě Vysoké školy ekonomické v Praze. Konferenci opět hostila Katedra demografie Fakulty Informatiky a statistiky. Probírána byla zejména taková problematika, jako je role zdravotnického personálu, vlivy digitalizace, udržitelnost, délka zdravého života či demografická dividenda a sladování pracovního a rodinného života. Významnou součástí konference byly příspěvky mladých začínajících vědců z českých i zahraničních univerzit. Prolínání demografie s dalšími obory přispělo k hlubšímu porozumění probíraných témat a bylo odbornou komunitou hodnoceno jako velice přínosné.

Další ročník mezinárodní konference **Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti** se uskutečnil ve dnech 14. a 15. listopadu 2024. Šlo o již 17. ročník konference, kterou pořádá Katedra demografie Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze. Akce se opět konala v prostorách VŠE a nabídla pestrý program zaměřený na aktuální témata demografie a příbuzných oborů. Zahrnoval širokou škálu demografických témat, včetně vývoje pracovních sil, ekonomických aspektů populačních změn, stárnutí populace, regionálních rozdílů, demografických modelů a reprodukce lidského kapitálu. Vedle etablovaných odborníků dostali dostatek prostoru také studenti a mladí výzkumníci, kteří obohatili diskusi svými inovativními přístupy a aktuálními poznatky.

Prezentované příspěvky se zaměřovaly například na roli zdravotnického personálu, vliv digitalizace, udržitelnost, délku zdravého života, ekonomiku domácností, demografickou dividendu či sladování pracovního a rodinného života. Díky přátelské

a akademicky podnětné atmosféře se účastníci aktivně zapojovali do diskusí a sdíleli své poznatky napříč obory. Prolínání demografie s dalšími obory přispělo k hlubšímu porozumění souvisejícím tématům a bylo odbornou komunitou hodnoceno jako velmi přínosné.

Za Výzkumný institut práce a sociálních věcí (RILSA) představily svou práci Naděžda Křečková Tůmová s Leonou Hozovou a také Jana Barvíková, všechny z výzkumného týmu rodinné politiky. Naděžda Křečková Tůmová a Leona Hozová ve svém příspěvku analyzovaly postadopční podporu osvojitelských rodin v České republice. Na základě výzkumu realizovaného Výzkumným institutem práce a sociálních věcí v letech 2022–2024 identifikovaly klíčové faktory ovlivňující stabilitu a spokojenost osvojitelů i osvojených dětí a upozornily na absenci legislativně zakotvené podpory, regionální rozdíly v dostupnosti služeb a jejich nedostatečné financování.

Jana Barvíková se ve svém příspěvku zaměřila na perspektivu dětí v porozchodové péči. Vycházela z publikace RILSA Dítě v rodičovském konfliktu II. Rodičovství před a po rozchodu a poukázala na dopady rodičovských konfliktů na dítě i na význam vhodných podpůrných opatření.

Konference měla výrazný mezinárodní rozměr – mezi účastníky nechyběli výzkumníci z Moldavska, Řecka, Slovenska, Maďarska a dalších evropských zemí, což umožnilo širší pohled na demografické výzvy v různých socioekonomických kontextech.

Elektronická verze sborníku příspěvků přednesených na konferenci je volně přístupná na této internetové stránce: <https://relik.vse.cz/2024/sbornik/en/toc.html>

Ing. Tereza Frömmelová | tereza.frommelova@rilsa.cz

Je studentkou doktorského studia v oboru Statistika na Fakultě informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické (Department of Demography, Faculty of Informatics and Statistics, Prague University of Economics and Business; nám. Winstona Churchilla 1938/4, 120 00 Praha 3, Česká republika), kde se na Katedře demografie zabývá socio-ekonomickými faktory plodnosti. Zároveň působí jako výzkumná pracovnice v oddělení rodinné politiky Výzkumného institutu práce a sociálních věcí, v. v. i., (Research Institute for Labour and Social Affairs; Jeruzalémská 1283/9, 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česká republika).

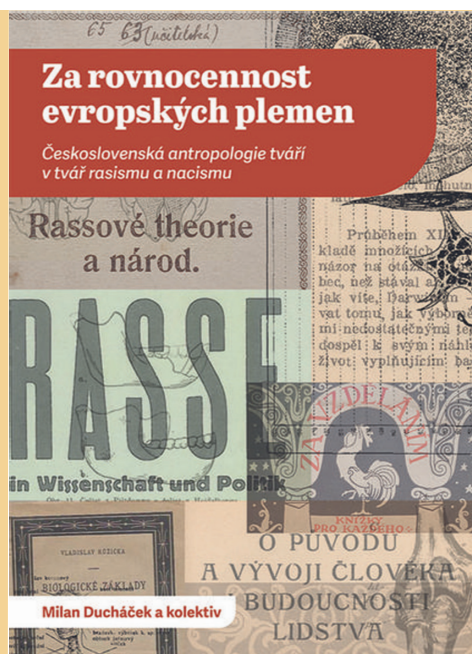
Recenze

Vhled do dějin rasismu. A české antropologie

Martin Rychlík

Ducháček Milan (ed.): *Za rovnocennost evropských plemen. Československá antropologie tváří tvář rasismu a nacismu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a NLN, 2023, 322 stran, ISBN: 978-80-7422-916-9

Hodnocená kolektivní mezioborová monografie osmi autorů se věnuje řadě kontextů týkajících se publikace *Ravnocennost evropských plemen a cesty k jejich ušlechťování* (1934), jež bývá tradičně vnímána coby první evropský veřejný protest proti rasové ideologii, zejména proti nacistické „rasové hygieně“. Přestože jsou jednotlivé příspěvky různě zaměřené (a rozdílně důkladné), podle recenzenta kniha jako celek podává dobrý – a v leccěms skutečně objevný – obraz dějin rané československé antropologie i povah jejich osobností (Matiegka, Malý, Niderle, Suk či Chotek) a přibližuje ohlas zmíněné meziválečné práce v zahraničí. Recenzent vyzdvihuje i dosud nepublikovanou korespondenci a archivní prameny.

Rasové teorie, rasová hygiena, extrémní eugenika. Na razantní ideologické změny ve vědách o člověku v rámci nacistického Německa zareagoval roku 1934 kolektiv československých akademiků pod vedením hlavního editora Karla Weignera.

Společně vydali 136stránkovou práci *Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich ušlechťování*, do které vedle editora-anatoma přidali své příspěvky (abecedně) genetik Artur Brožek, národopisec/folklorista Jiří Horák, etnograf Karel Chotek, antropologové Jiří Malý a Jindřich Matiegka, archeolog Lubor Niederle, epidemiolog Hynek Pelc a propagátor eugeniky Vladislav Růžička. Tento počín bývá ve skriptech anebo oborových přehledech někdy připomínán jakožto „první veřejný vědecký protest proti nacisty propagovaným rasovým teoriím v odborné sféře“ (str. 7).

O tom, jaké byly okolnosti vzniku sborníku (včetně jeho německé a francouzské mutace), jaké měla akce politické i mezinárodní pozadí či reálné ohlasy v Evropě (nejen západní), pojednává kniha vydaná Nakladatelstvím Lidovné noviny (NLN), kterou sestavil historik Milan Ducháček z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR z textů sedmi autorů a svých. Oč jim šlo? „Naším záměrem bylo především přezkoumat, s jakými argumenty vlastně čeští akademici pracovali, o jaké autority se opírali a do jaké míry byli schopni se ve svých názorech vzájemně podpořit a nalézt shodu,“ čteme v úvodní pasáži (str. 18), jež upozorňuje i na samozřejmý vliv německojazyčného vědeckého prostředí. Signifikantní je také postřeh jednoho z odborných recenzentů nové knihy, Tomáše Hermanna, jenž již dříve v přírodovědeckém časopise Živa (2019) spolu s Janem Jankem uvedl, že v názvu devadesát let staré protirasistické publikace autoři „vyřadili“ mimoevropská etnika, a vyslovovali se tak programově k *rovnocennosti evropských plemen* (sic!), jak přímo uváděl titul. Řadu takových dobových, paradigmatických i podprahových paradoxů recenzovaná kniha chytře de-maskuje, a lze ji proto považovat za přínosný příspěvek k dějinám československé antropologie.

Osm kapitol, osm pohledů

Poctivě vypravená publikace o 322 stranách včetně obrazového doprovodu (převážně portrétů zmiňovaných osobností) čítá osm kapitol. V té úvodní, již citované, editor Ducháček spolu s Michaelou Lenčěšovou představují celý koncept práce i dobové okolnosti vzniku jimi zkoumaného „apelu“ z roku 1934, přičemž upozorňují, že k tehdy nejspíše i očekávanému odbornému dialogu o pojmech rasy, plemene či pojetí eugeniky a „rasové hygieny“ mezi českými a německými vědci vlastně vůbec

nedošlo – vydaná *Rovnocennost* byla totiž záhy po vydání v Říši zařazena na index zakázaných knih. Nacisty zcenzurována. „Českoslovenští antropologové významně podcenili rozsah a dopady myšlenkového obratu, který pro německé antropology znamenal nástup nacismu a možnost uplatnění expertního vědění v sociální praxi autoritativně řízeného státního aparátu (...) K radikálnímu odmítnutí konceptu rasy jako badatelského nástroje, k němuž v manifestu *We Europeans: A Survey of Racial Problems* z roku 1936 dospěli britský antropolog Alfred C. Haddon a biolog Julian S. Huxley, experti v Československu nedošli,“ píše autoři k průlomů (str. 27), jenž byl doceněn až po válce, kdy svět s hrůzou spatřil důsledky nacistické praxe: v Osvětimi, Treblince, Sobiboru i jinde.

Velký vliv na československou fyzickou antropologii potažmo etnologii měl dlouhá léta humpolecký rodák Aleš Hrdlička, jehož osobností se zde důkladně zabývá amerikanistka a etnoložka Markéta Křížová (str. 42–75). Roky byl Hrdlička vnímán coby „úspěšný krajan a světoznámý profesor“ ze Smithsonian Institution, inspirátor, hybatel a podporovatel antropologických věd a sbírek ve své vlasti. To vše Křížová kriticky připomíná, ale také dodává i to, co je recentně v USA okázale řešeno – například na stránkách deníku *The Washington Post*, kde se o dr. Hrdličkově v srpnu 2023 psalo jako o „sběrateli kostí“, který „vytěžil tisíce lidských ostatků“ – leckdy s absentující empatií k nativním kulturám. „Už v rámci prvních expedic se objevuje motiv provázející celou Hrdličkovu dráhu: extenzivní, nenasytitelné hromadění ‚vědecké kořisti‘, ať už v podobě antropometrických dat nebo muzejních exponátů,“ uvádí k témuž česká autorka (str. 48), která přináší řadu původních poznatků nejen z Hrdličkovy korespondence právě s profesorem Matiegkou, doyenem prvorepublikové antropologie (v kontaktu byli na dálku po celé čtyři dekády). Myšlenkový *mind-set*, který odmítal činit rozdíly mezi bělochy, ale velebil kvality českého typu či vlastností a zároveň též pohlížel na mimoevropské populace jako na „zástupce minulosti“, se promítal do povahy oboru i jistě nesourodosti sborníku z roku 1934.

Vědecky a s podporou TGM

Třetí kapitola knihy z NLN přináší více politiky a diplomacie (str. 76–129). Historik Michal V. Šimůnek v ní představuje méně známé a již pozapomenuté aktivity

lékaře Ignaze Zollschana, jenž se už roku 1933 sešel s prezidentem ČSR Tomášem G. Masarykem, aby mu představil své plány k přípravě (protinacistických) vědeckých aktivit – kongresu a publikace, které by objektivně stanovily, že je liché odlišovat či „hierarchizovat“ lidské rasy. Studie přináší i Masarykovu citaci v záznamech Kanceláře prezidenta republiky: „Dr. Zollschan uvedl v rozmluvě, že hnutí Hitlerovo je potřebí potírat nejen politicky, ale také vědecky“ (str. 87). Tato kapitola, jež patří v knize k těm nejzajímavějším, se čte jak dobová detektivka, jejíž pointu – žel – známe.

Ve čtvrté části se Lenka Ovčáčková věnuje anatomu Karlu Weignerovi a jeho ideovým vazbám na biologa Ernesta Haeckla (str. 130–158) i jeho ambicím využít tělesnou výchovu v zušlechťování domácí populace a národní hygieně. Antropologicky obsažnějším příspěvkem je pátá kapitola Filipa Herzy, jenž se nedávno blýskl interesantní knihou *Imaginace jinakosti* (2020) o předvádění takzvaných „lidských kuriozit“ – tedy mimoevropských jedinců či lidí s postižením a handicapem v Praze během 19. a 20. století. Herza i tentokrát objevně nazírá své téma (str. 159–185), v tomto případě velké postavy zdejší antropologie s jejich idejemi, a sice přispěvatele zkoumané publikace Matiegku a Malého, ale taktéž Vojtěcha Suka, jenž byl prý oproti Matiegkovi – „vzdor [jeho] erudici spíše provinčnímu badateli“ s „neochotou opouštět bezpečí české kotliny“ – už člověkem do světa více rozkročeným, publikujícím v angličtině a opouštějícím dominantní antropometrii. „Suk v zásadě zdůrazňoval stejné argumenty jako Matiegka, Malý a další. Zpochybňoval existenci árijské rasy i přesvědčení o její superioritě, vystupoval proti představě jakési rasové specifické psychologie a byl také přesvědčen o rasové smíšenosti recentní evropské populace (...) když tvrdil, že podobně jako se říká ve Vídni o psech, i my Evropané jsme, s dovořením, taková „pouliční směska““ (str. 168).

Nacisty zakázaná, jinde s ohlasem

Přestože dílo z roku 1934 nemělo až takový dopad, jaký si autoři, Zollschan či TGM přáli, rozhodně nebylo bez vlivu. Jak ukazuje Vojtěch Pojar v šesté kapitole, *Rovnocennost* svým způsobem docela rezonovala v řadě zemí střední a východní Evropy, když ji protirasisticky „zvedli“ či se jí inspirovali vědci v Jugoslávii (Božo

Škerlj), v Rumunsku (Iosif Glicsman s pseudonymem Dr. Ygrec) či Rakousku jako první Viktor Lebzelter, jenž mimochodem spolu s etnografem Pavlem Šebestou (Schebestou) zkoumal pygmejské populace (str. 186–205).

Předposlední, sedmou kapitolu věnovali Věra Dvořáčková s Milanem Ducháčkem osobě profesora Ladislava Haškovce, sociálně zodpovědnému lékařství, hygieně a uplatňování neinvazivní a „osvětové“ eugeniky v ČSR (str. 206–241). Naproti tomu se finální kapitola Ducháčkovým přičiněním zabývá celým „duchovědným apendixem“ prvorepublikového sborníku, protože souborně pojímá nepřírodovědecké stati v *Rovnocennosti* z per archeologa Lubora Niederleho (jenž psal o etnogenezi Slovanů), dále národopisce Jiřího Horáka a konečně etnografa Karla Chotka, který byl mimo jiné propagátorem terénních výzkumů (str. 242–270). Jeho příspěvek byl také tím nejzajímavějším: „Je s podivem, že teprve a jedině Chotkův přívěsek v celé knize poprvé konstatuje ústřední slabinu kritizovaného konceptu rasy, totiž nekritické slučování biologických, kulturních a sociálních charakteristik lidských pospolitostí,“ upozorňuje autor i šéfreditor pozoruhodné knihy (str. 258). Týž Milan Ducháček – jistě nikoliv náhodou – chystá monografii věnovanou právě jen Chotkovi s pracovním názvem *Na stopě zmizelého: Karel Chotek a křížovatky československé etnografie v éře moderny* (též v NLN). Už jen závěrem: pakliže bude další oborová práce zpracována tak pečlivě i kriticky jako přítomný sborník *Za rovnocennost evropských plemen*, bude se opět jednat o cenný příspěvek k historii věd o člověku, jež české etnologii a (kulturní) antropologii tolik chybějí. O souborných dějinách oboru ani nemluvě.

PhDr. Mgr. Martin Rychlík, Ph.D. et Ph.D. | martin.rychlik@ruk.cuni.cz

Etnolog a historik kultury, působí jako vědecký novinář v médiích Univerzity Karlovy (Rektorát UK /Rectorate of Charles University /, Ovocný trh 560/5, Praha 1 – 116 36, Česká republika) a týdeníku Euro. Zabývá se komunikací vědy či kulturními jevy.

Osobní dluhy v české společnosti

Jan Mertl

Tomáš Hoření Samec – Lucie Trlifajová: Jak v české společnosti osobní dluhy formují životy zadlužených a společenské hierarchie? Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2024, 215 stran, ISBN 978-80-246-5992-3

Recenzovaná publikace se zaměřuje na fenomén osobního zadlužení a jeho dopady na jednotlivce i společnost. Rozvíjí hlubší pohled na dluh nejen jako ekonomický nástroj, ale především jako sociální a kulturní jev, který významně formuje životní situace lidí. Autoři knihy odmítají zjednodušené pojetí dluhu jako neutrální finanční transakce a zkoumají, jak asymetrie mezi věřiteli a dlužníky, behaviorální faktory a nízká finanční gramotnost ovlivňují rozhodování o zadlužení. Recenze oceňuje, že text zahrnuje i kontroverzní témata, jako jsou exekuce, dluhové pasti a problematika financování bydlení, která přesahuje rámec běžných ekonomických úvah o úvěru. Kniha je přínosná svou schopností přiblížit čtenáři životní realitu lidí v dluhových cyklech a nabídnout širší kontext k debatě o regulaci úvěrového trhu. Publikace přesvědčivě ukazuje, že dluh může být užitečným nástrojem, ale v určitých podmínkách se stává zátěží, jejíž důsledky si nelze představit bez osobní zkušenosti – nebo bez přečtení této knihy.

Tomáš Hoření Samec
a Lucie Trlifajová

**Jak v české společnosti
osobní dluhy formují
životy zadlužených
a společenské hierarchie?**

Postoje k dluhu a jeho častému souputníku úroku se během vývoje lidstva poměrně dost měnily, včetně diskusí o tom, zda vůbec je vhodné, aby věřitel vybíral za půjčení peněz (které pro sebe nepotřebuje a dlužník mu je celé v pořádku vrátí) úrok. Nicméně lze říci, že půjčování peněz se stalo integrální součástí sociálně-

ekonomického rozvoje. Souvisí to s funkcí peněz jako nástroje transakcí a úvěru (dluhu) jako nástroje posouvání peněz v čase. Neboť je-li dluh řádně splacen, takový posun může být žádoucím a oboustranně prospěšným nástrojem financování věcí či aktivit, na něž momentálně dostupné peníze chybí. Postupem času se vyvinuly nové formy peněžní kreace, kdy původní systém bankovníctví plných rezerv byl převážně nahrazen bankovníctvím rezerv částečných, kde je úvěrová činnost komerčních bank důležitým kanálem tvorby peněžní zásoby samotné.

Zdálo by se tedy, že s takhle užitečnou věcí by neměly vznikat větší problémy. Ekonomická teorie zná mechanismy racionalizace chování dlužníků a věřitelů a kdyby se všichni chovali v souladu se zásadami finanční gramotnosti, mohli by úvěry používat ke svému prospěchu. V praxi tak někteří činí, někteří nikoli. A to na obou stranách transakce – existují nezodpovědní věřitelé, kteří půjčují peníze v rámci svého podnikatelského záměru dobře vědouce, že mnoho jejich dlužníků bude mít s jejich splácením potíže, a existují i nezodpovědní (nebo možná zoufalí) dlužníci, kteří si půjčují na dovolenou či Vánoce, nebo hůře na umoření jiného dluhu, dostávající se tak do dluhových pastí.

Spontánní tržní řešení dluhové problematiky tak v určitém segmentu trhu s půjčkami přináší řadu sociálních, finančních a etických problémů či otázek. Většina z nich je v předložené knize dobře zachycena, kvalitně analyzována a podložena reálnými příběhy a postoji lidí. Kniha sestává ze čtyř kapitol, pokrývajících politické diskuse o dlužích, život s dluhy, zadlužení ve vztahu k bydlení a způsoby, jak o dlužích lze (také) přemýšlet. Jak autoři deklarují, jejich záměrem bylo jít za zjednodušující pojetí osobního dluhu jako neutrálního finančního vztahu a podívat se také na vliv dluhů na život, názory a osudy lidí. Domnívám se, že se jim to velmi dobře podařilo.

Samozřejmě je s tím spojeno odlišné chápání osobního dluhu oproti komerčním úvěrům, které si bere firma nebo spekulant na burze. Dluhy, na které se autoři zaměřují, jsou osobním rozhodnutím, nástrojem a způsobem řešení řady životních situací či jsou spojeny s určitým životním stylem. Rozsáhlá nabídka v tomto směru staví před lidi možnost a někdy i nutnost se rozhodovat o jejich využití a svobodná volba v tomto směru ne vždy splňuje kritéria chladné ekonomické racionality. Tím nechci říct, že by řešení dané problematiky spočívalo v odklonu od základních principů ekonomicky

racionálního uvažování v této oblasti nebo v zákazu většinově prospěšných úvěrových nástrojů. Na druhé straně, jak autoři dokládají zejména v první kapitole, geneze regulace této oblasti v české veřejné volbě byla jako v řadě dalších poznamenána jen postupnou akceptací řady jejích specifíků, včetně nežádoucích důsledků asymetrického postavení věřitele a dlužníka, výrazných prvků vyplývajících z poznatků behaviorální ekonomie a spoléhání na finanční gramotnost i tam, kde u členů cílových skupin byla v principu slabá a nebo, což je ještě složitější, vstupovali z určitých důvodů do finančních produktů i přesto, že tušili či mohli tušit, že jejich parametry jsou pro ně velmi nevýhodné.

Samostatným tématem jsou způsoby řešení dluhů, které selhaly, tedy kde nastala dočasná či trvalá neschopnost splácet. Realita exekucí a dluhových pastí již dlouho plní mediální i sociální diskurz a její řešení je v principu obtížné, neboť na jedné straně od dlužníků v prokazatelně špatné sociální situaci není příliš reálné úročené dluhy získat zpět (a často je součástí jejich dluhové pasti především tzv. příslušenství dluhu, nikoli jeho původní jistina, kterou dlužník mohl pro svůj účel využít), na druhé straně vstřícnější přístup k řešení situací dlužníků s sebou nese riziko morálního hazardu, kdy únik těmito cestami může oslabovat jejich obezřetnost při sjednávání úvěrů nových.

Oceňuji, že autoři zahrnuli do knihy i problematiku financování bydlení. Zatímco před rokem 1989 byla hypotéka v Československu skoro neznámé slovo, po přechodu na tržní ekonomiku se stala dominantním způsobem financování vlastnického bydlení. Tudíž řešení potřeby bydlení se – ač často vynuceně v rámci nesmyslně vyhoceného dilematu „(drahý) nájem, nebo hypotéka“ – spojilo pro řadu lidí a domácností s dluhem, ač v tomto případě ekonomická racionalita hypotečních produktů bývá podstatně lepší než třeba u známých půjček do výplaty. Je to však téma na oddělenou analýzu přesahující rámec recenzované publikace a jeho řešení se nedá provést pouze na straně dluhů (hypoték) samotných – zde volá po koncepčním a sociálně přijatelném postupu především bytová politika jako taková. Žádoucím stavem, k němuž ale v Česku zbývá ještě velmi dlouhá cesta, je, aby si hypotéky brali primárně lidé ze středních a vyšších středních vrstev, se stabilními výdělky, kteří dobře zvládnou riziko případných změn fixací úrokových sazeb i krátkodobých výpadků příjmů.

Lze tedy shrnout, že autoři přesvědčivě ukazují, že dluh je dobrý sluha, ale zlý pán a že ti lidé, jejichž životy začal řídit, s tím měli řadu problémů a zakusili mnohdy specifické sociální situace. Zde v zásadě platí, že kdo to nezažil, plně nepochopí – ale může si přečíst tuto kvalitní knihu, jež mu umožní velmi dobře porozumět, že redukce dluhů na analýzu racionálních ekonomických transakcí nestačí k tomu, aby mohly ve společnosti hrát užitečnou roli. Naopak se může snadno stát, že mnoha lidem dluhy života pokazí a není to nutně chyba dlužníků, protože velmi záleží na prostředí a životních situacích, v nichž se lidé s dluhem setkávají a případně se o něm mají, mohou či musí rozhodnout.

Doc. Ing. Jan Mertl, Ph.D. | jan.mertl@outlook.com

absolvoval doktorské studium na Národohospodářské fakultě VŠE v Praze u prof. Krebse. Nyní je docentem v oboru hospodářská politika na katedře financí Vysoké školy finanční a správní (Department of Finance, University of Finance and Administration), Estonská 500, 101 00 Praha 10. Odborně se věnuje sociálnímu zabezpečení, veřejným financím a zdravotní politice.

Odborný měsíčník Asociace poskytovatelů
sociálních služeb ČR

SOCIÁLNÍ SLUŽBY

www.socialnisluzby.eu

Z obsahu dubnového čísla:

• Aktuality APSS ČR	5
• Institut vzdělávání APSS ČR: Nabídka otevřených kurzů	8
• Rozhovor: Co chcete vědět o manažerské supervizi, ale bojíte se zeptat	12
• Psychologie: Proč je důležité znát příběh klienta/klientky služby?	16
• Paliativní péče: Paliativní sedace	20
• Psychologie: Posttraumatická stresová porucha, 2. díl	24
• Veřejný ochránce práv: Místo přídavku na dítě, příspěvku na živobytí a dvou dávek na bydlení bude jedna nová dávka	30
• Názory, ohlasy, komentáře: Úvaha o stáří	32
• Střípky z domova	39

Summaries of non-reviewed articles

How to measure the accessibility of housing? The creation and pilot application of a methodology for mapping and categorising the accessibility of apartments

The paper provides a description of the development and pilot application of a methodology for mapping and assessing the accessibility of existing housing stock from the perspective of persons with disabilities in the overall context of population ageing. The methodology presented reflects the latest standards for housing accessibility as introduced in Czech legislation in 2024 and builds upon two pre-existing tools for mapping and assessing the accessibility of the built environment - the Swedish Housing Enabler tool and the Czech Accessibility Categorization Methodology. Based on the source materials and professional practice, a panel of experts established a set of 230 parameters that need to be measured so as to identify environmental barriers and assess the accessibility of apartments. The pilot application of the methodology showed that ill-conceived layouts and hygienic facilities are often identified in apartments that are intended for persons with disabilities, which both contradict the related legislation and negatively affect user comfort. Conversely, the ordinary housing stock also contains apartments that correspond to the required basic parameters and standards defined for accessible housing, or which can reach these standards following the implementation of low-maintenance modifications. The methodology has the potential to help municipalities in terms of the efficient management of the ordinary housing stock.

Report on the RELIK 2024 conference

The report provides information on the 17th RELIK 2024 annual international scientific conference on the theme “Reproduction of human capital - mutual connections

and dependencies”, which was held on 14 - 15 November 2024 at the University of Economics in Prague. The conference was hosted by the Department of Demography of the Faculty of Informatics and Statistics. Discussions covered issues including the role of healthcare workers, the impacts of digitalisation, sustainability, healthy life expectancy, the demographic dividend and the reconciliation of work and family life. Contributions from young, emerging scientists from both Czech and foreign universities formed an important part of the conference proceedings. The interconnection of demography with other fields contributed to improving the understanding of the topics discussed, a factor that was considered by the professional community to be particularly beneficial.

Review of the book „For the Equality of European Races. Czechoslovak Anthropology Toe-to-Toe with Racism and Nazism“ – Ducháček Milan (ed.): Za rovnocennost evropských plemen. Československá antropologie tváří tvář rasismu a nacismu. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a NLN, 2023, 322 pages, ISBN: 978-80-7422-916-9

The peer-reviewed collective interdisciplinary monograph compiled by eight authors addresses a number of contexts related to the publication *The Equality of European Races and the Paths to Their Enrichment* (1934), which is traditionally perceived as the first European public protest against racial ideologies, especially against the Nazi “racial hygiene” narrative. Although the individual contributions focus on different aspects (to various intellectual depths), the reviewer opines that the book as a whole provides an accurate – and in some ways truly revealing – picture of the history of early Czechoslovak anthropology and the personalities of the main actors (Matiegka, Malý, Niderle, Suk and Chotek) and provides an overview of the response to the afore-mentioned interwar publication. The reviewer also highlights previously unpublished correspondence and archive sources.

Review of the publication „How do personal debts shape the lives of the indebted and social hierarchies in Czech society?” – Tomáš Hoření Samec – Lucie Trlifajová: Jak v české společnosti osobní dluhy formují životy zadlužených a společenské hierarchie? Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2024, 215 pages, ISBN 978-80-246-5992-3

The reviewed publication focuses on the phenomenon of personal debt and its impacts on individuals and society. It takes a deeper view of debt not only as an economic tool, but primarily as a social and cultural phenomenon that significantly shapes the life situations of individuals. The authors of the book reject the simplified concept of debt as a neutral financial transaction and examine how the asymmetry between creditors and debtors, behavioural factors and low financial literacy levels influence decisions on debt. The review positively rates the fact that the text includes controversial topics such as debt foreclosure, debt traps and housing financing issues that reach beyond the context of common economic views of considerations on taking out loans. The book is particularly beneficial in terms of its ability to increase the awareness of the reader of the reality of those trapped within the debt cycle and its consideration of the broader context with respect to the debate on credit market regulation. The publication effectively illustrates that debt can be a useful tool; however, under certain conditions it becomes a heavy burden, the consequences of which cannot be imagined without personal experience - or without reading this book.

RESEARCH INSTITUTE FOR LABOUR AND SOCIAL AFFAIRS
VÝZKUMNÝ INSTITUT PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

Výzkumný institut práce a sociálních věcí, v. v. i., (RILSA) je vědecko-výzkumná organizace působící v oblasti práce, sociálních věcí a bezpečnosti práce na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni. Jeho badatelskou činnost formulují jednak aktuální potřeby orgánů státní správy, popřípadě neziskových či privátních subjektů, jednak požadavky definované základním výzkumem. Vedle vědecko-výzkumné činnosti institut rozvíjí odborné poradenství, konzultace a informační činnost ve všech oblastech svého působení. Poradenský a informační systém ústavu navazuje bezprostředně na výsledky výzkumu. Na podporu vlastní výzkumné činnosti, ale i pro potřeby vědecké veřejnosti a občanů institut rozvíjí rovněž vydavatelskou činnost.

Současný ústav založilo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a jeho historie sahá až do roku 1919, kdy bylo zřízeno první výzkumné pracoviště v resortu práce a sociálních věcí – Sociální ústav Československé republiky.

Dne 1. ledna 2007 na základě zákona č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích, se změnila právní forma Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ze státní příspěvkové organizace na veřejnou výzkumnou instituci.

Dne 1. 1. 2025 došlo ke sloučení Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i., a Výzkumného ústavu bezpečnosti práce, v. v. i. Nástupnická výzkumná instituce, která nadále spadá do gesce Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, pokračuje ve své činnosti pod názvem Výzkumný institut práce a sociálních věcí, v. v. i.

The Research Institute for Labour and Social Affairs (RILSA) is a scientific and research organisation that conducts independent research in the field of labour, social affairs and occupational safety at the regional, national and international levels. The Institute's research activities are determined on the one hand by the current requirements of state administration authorities and non-profit and private businesses and, on the other, by basic research requirements. In addition to scientific and research activities, the Institute provides professional advice and consultation and information services in all its areas of activity. The advisory and information system of the Institute closely reflects its research results. The Institute also publishes its materials aimed at both supporting its own research activities and the needs of the expert and general public.

The current Institute was established by the Ministry of Labour and Social Affairs of the Czech Republic, but its history dates back to 1919 when the first research organisation, the Social Institute of Czechoslovakia, was established as part of the Ministry of Labour and Social Affairs.

On 1 January 2007, in compliance with Act No. 341/2005 Coll. on public research institutions, the legal form of the Research Institute for Labour and Social Affairs was changed from that of a state-funded organisation to a public research institution.

On 1 January 2025, the Research Institute (in Czech Výzkumný ústav) for Labour and Social Affairs, v. v. i., and the Research Institute for Occupational Safety, v. v. i., merged. The new research institute, which still falls under the jurisdiction of the Ministry of Labour and Social Affairs of the Czech Republic, continues its activities under the same name in English, i.e. the Research Institute (in Czech Výzkumný institut) for Labour and Social Affairs, v. v. i.